

Research Paper**Representation of naming and re-naming of streets and places in Tehran in the press from 1300-1399****Majid Fouladiyan^{1*}, Nafiseh Roshandel²**

1. Associate Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Letters and Humanities, Ferdowsi University, Mashhad, Iran (Corresponding Author).
2. M. A. Student in Social Sciences Research, Department of Social Sciences, Faculty of Letters and Humanities, Ferdowsi University, Mashhad, Iran.

<https://doi.org/10.22034/scart.2023.138914.1294>

Received: April 3, 2023

Accepted: November 1, 2023

Available Online: June 21, 2024

Keywords: Naming, renaming, renaming of streets, press**Abstract**

Naming and renaming are crucial aspects of shaping the identity of a space. This article examines the transformations of naming and renaming of streets and landmarks in Tehran over the course of a century, as reflected in the media. The study aims to highlight the emergence and peak points of these processes within various trends. A quantitative content analysis method was employed to analyze the data. The data for this research were collected from all published issues of the "Ettela'at" newspaper, spanning nearly a century. After gathering relevant texts pertaining to naming, the data were categorized and subjected to content analysis. Names and renamings are primarily influenced by power dynamics and, on the other hand, social and political developments. The findings of the research indicate that in the past century, names with political inclinations had the highest frequency, to the extent that names of personalities or political events quickly gained prominence after structural changes. Essentially, the first step following structural changes was the eradication of names associated with the values of the past system. Subsequently, names in harmony with the prevailing ideology needed to be established, both on the grand stage of streets and urban thoroughfares and in collective memory. In other words, the current government seeks to invalidate the identity of the past regime and introduce a new identity. This is evident through the attention given to certain names and the erasure of names incongruent with itself.

Fouladian, M. & Roshandel, N. (2024). Representation of naming and re-naming of streets and places in Tehran in the press from 1300-1399. *Sociology of Culture and Art*, 6 (2): 1-19.

Corresponding author: Majid Fouladiyan**Address:** Associate Professor, Department of Social Sciences, Ferdowsi University, Mashhad, Iran.**Tell:** 09155095399**Email:** fouladiyan@um.ac.ir

Fouladian, M. & Roshandel, N. (2024). Representation of naming and re-naming of streets and places in Tehran in the press from 1300-1399. *Sociology of Culture and Art*, 6 (2): 1-19.

Extended Abstract

1- Introduction

This article explores the role of naming and renaming in shaping urban identity in Tehran over the past century, with a focus on the representation of these changes in the media. Place names, from streets to public landmarks, serve as identity markers for a city, reflecting its cultural and political shifts. Place naming is a tool used by dominant institutions to exert influence and control over. Names not only differentiate locations but also convey powerful symbolic meanings, often linked to ideology. The article emphasizes that urban namings extend beyond mere labels, encompassing diverse aspects of a country's social and political life. Place names are significant for their role in organizing spatial locations and are instrumental in controlling urban spaces. Renaming streets and landmarks is a common practice during political transitions, with the capital city often leading the way. Tehran, as the capital of Iran, has witnessed substantial political changes over the last century, including shifts between the Pahlavi regime and the Islamic Republic. Additionally, it has experienced endured a prolonged and devastating war. This research relies on media representations, primarily press coverage, to examine the evolution of naming and renaming practices in Tehran. It aims to understand the government's strategies for urban naming across various political eras and how these changes are reflected in Tehran's urban landscape. The study also analyzes the ideological tendencies expressed through street names and public place names in different periods.

2- Methods

The method of this article is quantitative content analysis. Quantitative content analysis is a systematic and replicable examination of communicative content based on valid rules and specific frameworks. Numerical values are assigned to them, inter-category relationships are analyzed, and using statistical methods, the relationships between different categories are described and examined. This process aids in describing the content of communications and extracting meaning from it. The data for this study were collected from all published issues of the "Ettela'at" newspaper. After gathering texts related to the topic, the data were classified and content analyzed. In other words, the complete texts of over 30,000 issues of the Ettela'at newspaper, which is the only newspaper in Iran that has been continuously published for about a century, were examined in this study.

3- Findings

Thirteen tendencies related to different names show that the political tendency, with a frequency of 319,

has been the most prominent trend in naming over the last century. Following the revolution and structural changes, this trend gained significant importance and needed to align with the values of the new system. The 'Martyrs' tendency is the second most prominent trend, which saw a substantial increase after the Islamic revolution and peaked during the Iran-Iraq war. After that, there is a religious Islamic trend, which was not present in the first half of the century and basically emerged after the revolution to represent Islamic values. The cultural and artistic tendency, which initially focused on the names of famous Iranian poets, transitioned to include artists in various fields such as music, painting, and writing after the Islamic Revolution. Natural and geographical trends have remained consistent over the decades due to their impartial nature. The 'ancient' trend was used in the first half of the century to connect with the glorious past of ancient Iran. After that, there are scientific, miscellaneous, and professional trends, which are less frequent.

4- Discussion & Conclusion

This article examines the developments of naming and changing city names in Iran, especially focusing on Tehran in the last century. During the first Pahlavi era, Iranian nationalism strongly influenced the naming strategy and emphasis was placed on poets and historical figures. The Islamic revolution marked a turning point and changed the ideological base towards Islamic-Shia values. Tehran, as the capital of the new Islamic Republic, underwent important changes. Efforts were made to replace names associated with the former regime with names aligned with Islamic principles. The Iran-Iraq war greatly influenced naming practices, particularly highlighting the name "martyrs". This trend increased during the conflict and reflected a collective commemoration of the victims. Naming choices reveal the goals and ethos of each nation-state and represent a symbolic power struggle. The role of the government in shaping Tehran's identity is evident in newspaper reports. The Pahlavi family emphasized the glory of ancient Iran and famous poets. On the contrary, the Islamic Republic emphasizes Islamic history, politics and martyrs, which indicates a renewed focus on cultural and religious values. These naming strategies serve as a means of constructing an identity aligned with prevailing ideologies.

5- Funding

There is no funding support.

Fouladian, M. & Roshandel, N. (2024). Representation of naming and re-naming of streets and places in Tehran in the press from 1300-1399. *Sociology of Culture and Art*, 6 (2): 1-19.

6- Authors' Contributions

The authors have equally contributed to the writing of the article.

7- Conflict of Interests

Authors declared no conflict of interest.

Fouladian, M. & Roshandel, N. (2024). Representation of naming and re-naming of streets and places in Tehran in the press from 1300-1399. *Sociology of Culture and Art*, 6 (2): 1-19.

بازنمایی تحولات نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌های معابر و اماکن شهر تهران در مطبوعات از ۱۳۰۰ تا ۱۳۹۹

مجید فولادیان^{۱*}، نفیسه روشندل^۲

۱. دانشیار، گروه علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران (نویسنده مسئول).
۲. دانشجوی کارشناسی ارشد پژوهش علوم اجتماعی، گروه علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

<https://doi.org/10.22034/scart.2023.138914.1294>

چکیده

نام‌گذاری و بازنام‌گذاری یکی از جنبه‌های هویت‌بخشی به فضا است. این مقاله تحولات بازنمایی نام‌گذاری‌ها و باز نام‌گذاری‌های معابر و اماکن شهر تهران را در آیین مطبوعات در طول یک سده مورد بررسی قرار داده است و تلاش شده تا تولد و نقاط اوج نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌ها در گرایش‌های مختلف را نمایان سازد. در این پژوهش از روش تحلیل محتوای کمی برای تحلیل داده‌ها استفاده شده است. داده‌های این پژوهش از تمام شماره‌های چاپ‌شده روزنامه اطلاعات که حدود یک قرن چاپ آن تداوم داشته جمع‌آوری و پس از جمع‌آوری متون مرتبط با نام‌گذاری، داده‌ها طبقه‌بندی و تحلیل محتوا شدند. نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌ها بیش از هر چیز تابع قدرت و از طرفی تحولات اجتماعی و سیاسی هستند. یافته‌های تحقیق نشان‌دهنده این است که طی صدسال اخیر نام‌هایی با گرایش سیاسی بیشترین فراوانی را داشتند به شکلی که نام شخصیت‌ها یا وقایع سیاسی بعد از تغییرات ساختاری، به سرعت آماج حمله قرار گرفته است. در واقع اولین قدم بعد از تغییرات ساختاری، محو و از بین بردن نام شخصیت‌ها و وقایع متناسب با نظام ارزشی گذشته است و بعد آن نام‌های همسو با ایدئولوژی وقت هستند که باید هم بر بستر بزرگ خیابان‌ها و معابر شهری و هم در خاطرات جمعی ثبت شوند به عبارتی؛ حکومت وقت خواهان تحریم هویت نظام گذشته و روی کار آوردن هویتی جدید است که این را با بذل توجه به برخی از نام‌ها و محو نام‌های ناهم‌سو با خود نشان می‌دهد.

تاریخ دریافت: ۱۴ فروردین ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش: ۱۰ آبان ۱۴۰۲

انتشار آنلاین: ۱ تیر ۱۴۰۳

واژه‌های کلیدی: نام‌گذاری، بازنام‌گذاری، تغییر نام خیابان‌ها، مطبوعات

استناد: فولادیان، مجید و روشندل، نفیسه (۱۴۰۳). بازنمایی تحولات نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌های معابر و اماکن شهر تهران در مطبوعات از ۱۳۰۰ تا ۱۳۹۹. فصلنامه علمی جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر، ۶ (۲)، ۱-۱۹.

* نویسنده مسئول: مجید فولادیان

نشانی: دانشیار گروه علوم اجتماعی، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران.

تلفن: ۰۹۱۵۵۰۹۵۳۹۹

پست الکترونیکی: fouladiyan@um.ac.ir

۱- مقدمه و بیان مسئله

هویت مجموعه‌ای از نگرش‌ها و ویژگی‌هایی است که باعث تمایز یک فرد از فرد دیگر یا یک مکان از مکان دیگر می‌شود. نام مکان‌ها در هر شهر به‌منابۀ شناسنامه آن شهر است و مجموعه این نام‌ها از نام خیابان‌ها گرفته تا اماکن عمومی همگی بیانگر هویت کلان هر شهر هستند؛ بنابراین نام مکان نقش مهمی در هویت‌بخشی به مکان‌ها و افراد ساکن در آن ایفا می‌کند (حاجی‌زاده و دهقانیان، ۱۳۹۴). این نوع هویت یعنی هویت مشروعیت‌بخش توسط نهادهای غالب جامعه ایجاد می‌شود تا سلطۀ آن‌ها را بر کنشگران اجتماعی گسترش دهد و عقلانی کند (کاستلز، ۱۳۸۰: ۶۰). در وهله اول، نام‌گذاری برای متمایز کردن یک بخش از بخش دیگر و معرفی یک مکان به کار می‌رود. در واقع نام‌گذاری خیابان‌ها همراه با شماره‌گذاری آن‌ها نشان می‌دهد که انسان مدرن شهری خواهان داشتن فضایی منطقی و منظم است که در آن بتواند موقعیت هر قسمت از شهر را به‌طور دقیق شناسایی و تفکیک کند. همچنین نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌ها باعث سازمان‌دهی موقعیت مکانی می‌شود. در واقع نام‌گذاری‌های شهری یکی از استراتژی‌هایی است که از طریق آن فضای شهری قابل کنترل می‌شود (لایت^۱، ۲۰۰۴). اما نام مکان‌ها تنها برای متمایز کردن یک خیابان از خیابان دیگر به کار برده نمی‌شود. در واقع نام‌گذاری و بازنام‌گذاری معابر شهری موضوعی فراتر از فقط یک نام است و دربرگیرنده وجوه متفاوتی از حیات اجتماعی و سیاسی کشورهاست و همان‌طور که نش^۲ استدلال می‌کند، اسامی مکان‌ها چه مادی، چه استعاری، چه حقیقی و چه نمادین همگی درباره موضوعات مربوط به قدرت، فرهنگ، مکان و هویت‌اند (نش، ۱۹۹۹: ۴۵۷). نام‌های منتخب همیشه بار معنایی خنثی ندارند؛ بلکه متون نشانه‌شناختی قدرتمندی‌اند (اسپاکتر^۳، ۲۰۱۸) که علاوه بر بیان یک موقعیت جغرافیایی، به‌طور دقیق بیانگر یک ایدئولوژی خاص نیز هستند (وانجیرو^۴، ۲۰۱۶).

نام‌گذاری و بازنام‌گذاری مکان‌های شهری امری طبیعی و جهان‌شمول است؛ بنابراین با روی کار آمدن نظام‌های جدید و در کنار آن به قدرت‌رسیدن مجموعه‌ای از ارزش‌ها و آرمان‌های جدید گوناگون، نام سابق مکان‌ها به‌عنوان یک عنصر ناسازگار با شرایط جدید حذف می‌شود؛ به همین دلیل بازنام‌گذاری فضای شهری یکی از آشناترین اقدامات همراه با تغییرات سیاسی است (یانگ و لایت^۵، ۲۰۱۷)؛ از این‌رو با تغییر هر رژیم در مرحله نخست حوزه اعمال این تغییرات در پایتخت و سپس در شهرهای بزرگ است تا جلوه‌های تغییر شکل ساختار قدرت سیاسی جدید را به نمایش بگذارند. در اولین گام نیز مکان‌های عمومی مانند خیابان‌ها، میدان‌ها، پارک‌ها سینماها و... در معرض این تغییرات قرار می‌گیرند (بدیعی، ۱۳۸۸). بنابراین به‌وضوح نام‌ها حاکی از جاه‌طلبی‌ها، مبارزات و اعمال نفوذهایی است که دولت و سرتاسر کشور را در بر گرفته است (پاپلی یزدی، ۱۳۷۳). همچنین باید توجه داشت که نام‌گذاری و بازنام‌گذاری خیابان‌ها نقش مهمی در به‌خاطر سپردن و فراموش کردن رویدادها، اشخاص و بازتولید ارزش‌ها برای دستیابی به منافع سیاسی و ملی‌گرایی دارد (وانجیرو، ۲۰۱۶). بنابراین اهمیت نام‌گذاری‌های شهری از این‌روست که با روی کار آمدن رژیم‌های سیاسی متفاوت تلاش‌های زیادی برای ساخت هویتی یگانه و گسترش آن هویت مطابق با سلیقه و ارزش‌های حاکم بر هر دوره به‌منظور تثبیت قدرت موجود صورت می‌گیرد؛ به‌طوری‌که این هویت‌بخشی‌ها موجب می‌شود برخی از نام‌ها خیابان‌های شهر را به تصرف خود درآورند؛ از این‌رو بررسی این امر که حاکمیت در هر دوره‌ای تا چه اندازه با استفاده از نام‌گذاری مکان‌ها سعی در یک‌دست کردن جامعه دارد و قصد دارد هویتی یگانه به آن ببخشد، اهمیت دارد.

در صد سال اخیر ایران میزبان دو حکومت سیاسی متفاوت یعنی پهلوی و جمهوری اسلامی بوده است. همچنین تغییرات منحصربه‌فردی مانند وقوع انقلاب اجتماعی و ایدئولوژیک و نیز از سرگذاردن یکی از طولانی‌ترین و فرسایشی‌ترین جنگ‌ها را تجربه کرده است (جمشیدی‌ها و فولادیان، ۱۳۹۰)؛ بر این اساس به‌ویژه پایتخت ایران یعنی تهران در معرض تحولات بسیاری از جمله برنامه‌های توسعه‌ای گوناگون قرار گرفته است. از آن‌جا که رسانه‌ای چون مطبوعات، برساختی از شرایط موجود من‌باب جریان نام‌گذاری و جو حاکم بر آن را در دوره‌های مختلف سیاسی ارائه می‌دهد و اخبار مهمی که از جنس نام‌گذاری‌ها باشند، غالباً در مطبوعات منتشر می‌شوند؛ بنابراین، این مقاله در آیین مطبوعات در پی بررسی تحولات نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌ها در فضای شهری تهران در یک سده اخیر است تا به فهمی دقیق از استراتژی‌های حاکمیت در دوره‌های گوناگون درباره نام‌گذاری‌ها

1. Light

2. Nash

3. Spocter

4. Wanjiro

5. Young & Light

و بازنام‌گذاری‌های شهری در تهران دست پیدا کند و دریابد تحولات نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌ها در فضای شهری تهران در یک سده اخیر به چه شکل بازنمایی شده است و نام معابر و اماکن عمومی، خیابان‌ها، میدان‌ها، مدارس و ... بیانگر چه گرایش سیاسی، اسلامی و فرهنگی هستند و در واقع تسلط گرایش مختلف نام‌ها، سیطره کدام ایدئولوژی را در هر دوره نشان می‌دهد.

۲- پیشینه پژوهش

۲-۱: پیشینه تجربی

به‌طور کلی پژوهش‌های انجام‌شده درباره نام‌گذاری و بازنام‌گذاری مکان‌ها به چهار دسته تقسیم می‌شوند: دسته اول پژوهش‌هایی هستند که به انقلاب‌های رخ‌داده و جنگ‌ها به‌عنوان عاملی مهم و تأثیرگذار بر نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌ها توجه کرده‌اند؛ دسته دوم مطالعاتی هستند که عوامل فرهنگی و اختلافات قومی مؤثر بر نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌های شهری را مدنظر قرار داده‌اند؛ دسته سوم پژوهش‌هایی هستند که عوامل اجتماعی و نگرش مردم به نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌ها را بررسی کرده‌اند و دسته چهارم مطالعاتی هستند که به عوامل سیاسی و قدرت حاکمیت در زمینه نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌ها و ساخت هویت جدید برای مشروعیت‌بخشی به خود توجه کرده‌اند.

- مطالعات دسته اول

در مطالعات دسته اول، بیش از هر چیز به جنگ، تغییرات انقلابی و تأثیر تحولات ناشی از آن‌ها بر نام‌گذاری و بازنام‌گذاری‌های شهری توجه شده است؛ به این ترتیب نام‌گذاری‌ها در برهه جنگ و انقلاب نوعی تاوان نمادین محسوب می‌شوند که از آن‌ها به‌عنوان غرامت اخلاقی برای بازگرداندن عزت قربانیان یاد می‌شود. این نام‌گذاری‌ها هم به‌دلیل یادبودسازی برای قهرمانان جدید یک ملت و هم به‌منظور برچیدن ایدئولوژی و فکر رژیم‌های قبلی انجام شده‌اند؛ به‌صورتی که در پژوهشی تغییر نام خیابان شهرهای آلمان پس از جنگ قسمتی از فرایند کلی‌تر نازی‌زدایی بود و هدف آن برچیدن تفکر نازی‌ها از حیات عمومی آلمان بود (سوارت، ۲۰۰۸). در پژوهشی دیگر که با روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای-آرشیوی ۲۴۰ خیابان شهر تهران انجام شد، چگونگی نام‌گذاری و تغییر نام معابر عمومی در تهران پس از انقلاب اسلامی بررسی شد. نتایج نشان داد پایدارترین اسامی خیابان‌های تغییر نام‌یافته پس از انقلاب اسلامی نشئت‌گرفته از جنگ بود و مردم اسامی خیابان‌ها و معابر شهر تهران را که به نام شهدا بود، همچنان به کار می‌بردند. همچنین ناپایدارترین اسامی خیابان‌ها آن‌هایی بودند که بدون ارتباط با ایدئولوژی سیاسی انقلاب نام‌گذاری شده بودند. این پژوهش به انقلاب اسلامی ایران و تحولات سیاسی در رابطه با نام‌گذاری‌های شهری توجه کرده است (بدیعی، ۱۳۸۸). در پژوهشی دیگر محققان به دنبال بررسی و استخراج نام‌های جغرافیایی تغییر یافته شامل نام استان‌ها، شهرستان‌ها، بخش‌ها و دهستان‌ها پس از انقلاب اسلامی بودند. هدف این پژوهش پاسخ به این سؤال بود که آیا تغییر نام استان‌ها تحت تأثیر ایدئولوژی انقلاب اسلامی بوده است؟ در پژوهش مورد بحث برای پاسخ به این سؤال از روش توصیفی-تحلیلی استفاده شد و داده‌ها از طریق مطالعات کتابخانه‌ای یعنی با بررسی داده‌های مربوط به وزارت کشور، سایت دولت، کتاب‌های مجموعه قوانین مربوط به دادگستری و روزنامه‌های رسمی و ... جمع‌آوری شد. نتایج نشان داد روند تغییر نام استان‌ها در ایران بیشتر ناشی از ایدئولوژی انقلاب، جمهوری اسلامی و تغییر در ساختار تقسیمات کشوری است (عبدی و عیسی نیا، ۱۳۹۴). ایران هم در چهل سال اخیر یک انقلاب اجتماعی ایدئولوژیک بزرگ را پشت سر گذاشته است و هم در حدود یک دهه درگیر جنگ تحمیلی بوده است که به‌تبع این‌ها نام‌گذاری‌های شهری نیز تغییرات زیادی کرده‌اند؛ از این‌رو دسته اول پژوهش‌ها از این حیث به مقاله حاضر شباهت دارد. ما نیز در این مقاله انقلاب اسلامی ایران، جنگ و تأثیر آن‌ها را بر نام‌گذاری و بازنام‌گذاری‌های شهری بررسی می‌کنیم؛ البته نکته حائز اهمیت این است که در این مقاله تنها به انقلاب، جنگ و تبعات آن بر نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌ها نمی‌پردازیم؛ چرا که انقلاب و جنگ به‌تنهایی نمی‌توانند پیام پنهان نام‌گذاری‌ها را در صد سال اخیر رمزگشایی کنند؛ بنابراین مقاله حاضر چند مقطعی است و با دیگر پژوهش‌های انجام شده در دسته اول متفاوت است.

مطالعات دسته دوم

در این دسته از پژوهش‌ها بیشتر به تنوع‌های فرهنگی و قومی و تأثیر آن بر نام‌گذاری و بازنام‌گذاری مکان‌ها پرداخته شده است و از نام‌گذاری و بازنام‌گذاری مکان‌ها به‌عنوان سازوکاری برای پایان‌بخشیدن به کشمکش‌های قومی، نزاع و اختلافات محلی یاد

می‌شود. پژوهشی در کشور اوکراین درباره نام مکان‌ها و طبقه‌بندی آن‌ها به نام‌های تاریخی، ملی، سیاسی، نظامی، طبیعی، نام شعرا و... انجام شد. این پژوهش نشان می‌دهد که استراتژی نام‌گذاری و بازنام‌گذاری مناطق مختلف کشور اوکراین با هم متفاوت است. در واقع نام مکان‌ها در جنوب شرقی کشور اوکراین به سمت نام‌های غیرسیاسی و غیرنظامی سوق پیدا کرده است؛ بنابراین بیشتر از نام شاعران و نام‌های تاریخی برای بخشیدن هویت ملی به مکان‌ها استفاده شده است؛ برعکس نام‌های جدید در مرکز و غرب اوکراین نمایانگر جنبش‌های آزادی‌بخش و ملی قرن بیستم است. همچنین نتایج بررسی نام مکان‌ها نشان می‌دهد که اوکراین به علت تنوع قومی و فرهنگی به دو نیم تقسیم شده است: یکی مدافع ارتش ملی‌گرای اوکراین و دیگری مدافع میراث شوروی؛ به همین دلیل روند تغییر نام‌ها در اوکراین به سمت انتخاب نام‌هایی به نفع مفاهیم مرتبط با فرهنگ و میراث منطقه‌ای رفته است و نام‌هایی از جنس نام‌های سیاسی و نظامی انتخاب نشده‌اند (گناتیوک، ۲۰۱۸). پژوهش دیگری در اورادا که شهری چندقومیتی در منطقه مرزی رومانی و مجارستان است، انجام شده است. این پژوهش به روش توصیفی است و داده‌ها از طریق مصاحبه و نظرسنجی جمع‌آوری شده است. نتایج نشان داد در اورادا به علت وجود فرهنگ‌های متعدد و قومیت‌های مختلف درگیری‌های زیادی وجود دارد. تجزیه و تحلیل نام خیابان‌ها در اورادا نشان داد که چطور فضای شهری به مناطقی با ارزش نمادین تبدیل می‌شود؛ بنابراین برای کاهش مناقشات و درگیری‌های موجود توافقنامه‌ای خاموش در مناطق مختلف اورادا فعال شد. طبق این توافقنامه، برای مکان‌ها نباید نام‌هایی از جنس نام‌های سیاسی و نظامی انتخاب شود؛ بلکه برای هر منطقه می‌باید از نام شخصیت‌های محلی استفاده شود تا اقلیت مجارستانی‌ها نیز در کنار رومانیایی‌ها میراث قومی و محلی خود را حفظ کنند و درگیری‌ای شکل نگیرد (ایروس، ۲۰۱۷). از این جهت که در مطالعه مقاله حاضر، در کل دهه‌ها، نام‌هایی با گرایش‌های مختلف بروز و ظهور داشتند و موضوع اختلافات قومی و قبیله‌ای مدنظر نبوده است، مطالعات دسته دوم با مقاله حاضر متفاوت‌اند.

۲-۲: ملاحظات نظری

مطالعات دسته سوم عوامل اجتماعی و نگرش مردم را در رابطه با نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌ها بررسی می‌کنند. در این باره پژوهشی در زمینه کارکردهای مختلف نام خیابان‌ها با استفاده از داده‌هایی از جنس مصاحبه با ساکنان شهر هلسینکی در فنلاند انجام شده است. نتایج نشان داد اسامی خیابان‌ها کارکردهایی دارد؛ برای مثال با به‌کاربردن اسامی خاص می‌توانیم تعلق خود را به گروه‌های اجتماعی و منطقه‌ای خاص بیان کنیم. همچنین اسامی جدید برای نام‌گذاری خیابان‌ها به دلیل سهولت به‌کاربردن آن اسامی است. این اسامی نگرش افراد را به یک مکان نشان می‌دهند و به کمک این اسامی می‌شود موقعیت فضایی را از نقطه‌ای به نقطه دیگر نشان داد. همچنین اسامی خیابان‌ها در بردارنده اطلاعاتی مانند ویژگی‌های آن مکان و انگیزه نام‌گذاران از نام‌گذاری آن مکان‌هاست (اسکلینن، ۲۰۰۹). از آنجایی که در مقاله حاضر بازنمایی نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌های معابر مختلف در مطبوعات مورد توجه بوده است، در برخی از خبرها به دیدگاه افراد درباره نام‌گذاری‌ها اشاره شده است اما این امر صرفاً تمام آن چیزی نیست که در این پژوهش به دنبال آن هستیم. از آنجاکه استراتژی‌های مختلف حاکمیتی نیز در نام‌گذاری‌ها دخیل‌اند، مطالعات دسته سوم با مطالعه حاضر متفاوت‌اند.

در مطالعاتی دیگر به عوامل سیاسی و قدرت حاکمیت در رابطه با نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌ها و ساخت هویت جدید برای مشروعیت‌بخشی به خود توجه می‌شود. پژوهشی در برلین شرقی نشان می‌دهد بازنام‌گذاری‌های دهه ۱۹۹۰ بیان‌کننده تلاش سیاست‌مداران ناحیه برای نجات چشم‌اندازهای شهر از نمودهای پنهان گذشته استالینیستی بود. این امر به معنی برچیدن القابی بود که به صورت مستقیم به هژمونی سیاسی شوروی و میراث آلمان شرقی ارتباط داشتند. در پژوهش مورد بحث، فرایند نام‌گذاری ویژگی آشکار اقتدار و رویه‌ای سیاسی دانسته شده است که معمولاً کارگزاران تعیین‌شده از سوی نظام سیاسی حاکم، بر خیابان‌ها و فضای شهری اعمال می‌کنند (آزاریو، ۱۹۹۷). پژوهش دیگر مطالعه‌ای است که روند نام‌گذاری مکان‌ها را در تهران از عصر قاجاریه تا بعد از جنگ تحمیلی بررسی کرده است. داده‌های این پژوهش با فهرست‌برداری از اسامی معابر عمومی تهران از روی نقشه‌های موجود از سال ۱۸۵۷ به بعد گردآوری شده است و بررسی می‌کند که چگونه رژیم‌های سیاسی مختلف برای تملک فضای شهری با یکدیگر به رقابت برخاسته‌اند (پاپلی یزدی، ۱۳۷۳). در پژوهشی دیگر، چگونگی رخ‌دادن استعمار از طریق نام‌گذاری و تغییر نام خیابان‌ها بررسی شده است. داده‌های این پژوهش برای تشخیص تغییر نام خیابان‌های ناپرویی (پایتخت کشور آفریقای کنیا) از طریق اخبار روزنامه‌های کنیا از سال‌های ۱۹۰۰ تا ۲۰۱۶ و همچنین مشاهده صورت‌جلسات رسمی

پارلمان کنیا جمع‌آوری شده است و داده‌ها در قالب نقشه‌هایی از خیابان نمایش داده شده‌اند. نتایج نشان داد نام‌گذاری خیابان‌ها در طول دوره تسلط انگلیس بر کنیا به‌عنوان یک ابزار برای اعمال قدرت و تسلط ایدئولوژی‌های انگلیس بر کنیا استفاده شده است، اما این نام‌ها بعد از استقلال کنیا برای انکار رژیم استعماری انگلیس و ایدئولوژی آن پاک‌سازی شده‌اند و نام‌های ملی‌گرایانه هویت جدید مکان‌ها را تعریف می‌کنند (وانجیرو، ۲۰۱۶). مطالعه دیگر پژوهشی است که بر فرایندهای مختلف یادبودسازی و یادبودزدایی در رومانی برای ساخت هویتی جدید بعد از دولت سوسیالیستی تأکید می‌کند. نتایج نشان داد در بازنام‌گذاری خیابان‌های رومانی بیشتر به مرکز شهر توجه شده است؛ چراکه مرکز شهر معمولاً شلوغ‌تر و پررفت‌وآمدتر است؛ بنابراین هرگونه مانور برای تغییر نام‌ها در قلب شهر صورت گرفته است و تلاش شده است از نام‌گذاری خیابان‌ها در مرکز شهر برای احیای رومانی و ساخت تاریخ و هویت ملی استفاده شود (لایت، ۲۰۰۴). در پژوهشی دیگر فرایند نام‌گذاری براساس وظایف سازمانی و توزیع آماری نام خیابان‌ها و با هدف بررسی روند نام‌گذاری معابر شهری در شهر رشت و نحوه توزیع نام‌ها انجام شده است. از این حیث پژوهش مورد بحث در مطالعات دسته چهارم قرار می‌گیرد که به قدرت نهادهای رسمی و اداری برای نام‌گذاری‌های شهری توجه شده است. روش تحقیق به‌کاررفته در این پژوهش روش مطالعه اسنادی و آمار توصیفی است و داده‌های پژوهش از نقشه جامع شهر رشت جمع‌آوری شده است. یافته‌های پژوهش نشان داد که خیابان‌های اصلی شهر بیشتر تحت تأثیر اسامی مرتبط با انقلاب اسلامی بوده‌اند و نام‌گذاری خیابان‌ها به‌طورکلی تابع نظر نهادهای رسمی بوده است (علیخواه و اقامتی، ۱۳۹۲).

این نوع مطالعات در زمینه نام‌گذاری‌ها، به‌دلیل استفاده از داده‌هایی مثل روزنامه‌ها و بررسی روند تحولات سیاسی و قدرت حاکمیت در رابطه با نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌های شهری و همچنین توجه به ساخت هویت جدیدی که رژیم‌های سیاسی مختلف برای مشروعیت‌بخشی به خود از طریق نام‌گذاری و بازنام‌گذاری مکان‌ها به کار برده‌اند، بیشترین شباهت را به مطالعه حاضر دارد. تحولات سیاسی به‌مثابه اهرمی قدرتمند برای انتخاب یک نام یا تغییر آن به کار می‌روند، اما دقیقاً تفاوت مطالعه حاضر با مطالعات دسته چهارم این است که در پژوهش حاضر تنها به بعد سیاسی و قدرت حاکمیت در روند تحولات نام‌گذاری و بازنام‌گذاری مکان‌ها توجه خواهد شد، بلکه قصد بر آن است تا علاوه بر بررسی دقیق استراتژی حاکمیت در صد سال اخیر، عوامل فرهنگی، اجتماعی و... نیز مدنظر قرار گیرند. پژوهشی دیگر، شهر تهران را از منظر نام‌گذاری، نام مکان‌ها و مضامین آن‌ها در دوره‌های قبل و بعد از انقلاب با توجه به تغییرات هویتی صورت‌گرفته در این دوران مورد بررسی قرار داده است. روش این پژوهش توصیفی-تحلیلی و منبع داده‌ها اطلس شهرشناسی تهران بود که نام ۵۰۰ مورد از محلات و شهرک‌های تهران گردآوری و تحلیل شده است. این پژوهش نشان می‌دهد که علاوه بر دولت، انواع گروه‌ها، سازمان‌ها، انجمن‌های ذی‌نفع و مردم نیز در نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌های شهری دخیل‌اند. یافته‌ها نشان داد نام‌های برگرفته از اسامی انسانی که بر تقدس رهبر، قهرمان، فرمانروا و حاکم دلالت دارند و همچنین نام‌های مرکب از واژه «آباد» که می‌تواند بر زندگی گذشته روستاییان دلالت داشته باشد، دارای بیشترین فراوانی بودند. رویکرد پهلوی در مدرن‌سازی ایران در نام‌گذاری‌ها منعکس شد و پس از انقلاب توجه به تاریخ اسلامی ایران خود را در نام‌گذاری‌ها نشان داد. در این پژوهش، انقلاب، جنگ، عوامل سیاسی، فرهنگی و اجتماعی جداگانه بررسی نشده است؛ بلکه همه عوامل بر تحولات نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌های شهری برای هویت‌بخشی به مکان‌ها مؤثر دانسته شده‌اند (حاجی‌زاده و دهقانیان، ۱۳۹۴) از این حیث این پژوهش به مطالعه انجام‌شده در مطالعه حاضر شباهت زیادی دارد. تفاوت این پژوهش با مطالعه حاضر این است که منبع داده‌های ما به‌صورت دقیق و سال به سال از روزنامه‌های یک قرن اخیر است که همین امر باعث می‌شود مطالعه حاضر از تمام پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه متمایز شود. در جدول ۱ خلاصه‌ای از عوامل مؤثر بر نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌های شهری نشان داده شده است.

۳- روش پژوهش

در این پژوهش از روش تحلیل محتوای کمی استفاده شده است. به‌طورکلی، روش تحلیل محتوا یکی از مهم‌ترین تکنیک‌های پژوهشی در علوم اجتماعی است که در پی شناخت داده‌ها نه به‌منزله مجموعه‌ای از رویدادهای مادی، بلکه به‌عنوان پدیده‌های نمادین و بدون ایجاد تغییر در واقعیت اجتماعی است. در تعریف کلی، تحلیل محتوا یک روش تحقیق به‌منظور دستیابی به استنباطی تکرارپذیر و معتبر از متن (یا سایر محتوای معنادار) براساس زمینه‌ای است که در آن به کار رفته است (کریپندورف^۱،

^۱. Krippendorff

۲۰۱۳). تحلیل محتوای کمی آزمون نظام‌مند (سیستماتیک) و تکرارپذیر محتواهای ارتباطی است که براساس قوانین معتبر و چهارچوب‌های مشخص، متون دسته‌بندی می‌شوند، ارزش‌های عددی به آن‌ها نسبت داده می‌شود، روابط میان دسته‌ها تحلیل می‌شود و با بهره‌گیری از روش‌های آماری ارتباط میان دسته‌های مختلف توصیف و بررسی می‌شود (ریف^۱ و همکاران، ۲۰۱۴). این اقدام به توصیف محتوای ارتباطات و استخراج نتیجه درباره معنی آن یاری می‌رساند.

داده‌های این پژوهش از تمام شماره‌های چاپ‌شده «روزنامه اطلاعات» جمع‌آوری شده است. پس از جمع‌آوری متون مرتبط با نام‌گذاری، داده‌ها طبقه‌بندی و تحلیل محتوا شدند؛ به عبارت دیگر متن کامل بیش از ۳۰/۰۰۰ نسخه روزنامه اطلاعات به‌عنوان تنها روزنامه‌ای در ایران که حدود یک‌قرن چاپ آن تداوم داشته است، در این پژوهش بررسی شده و با میزانی از خطا سعی شده است تا تمام داده‌ها دیده شود. ذکر این مطلب لازم است که انتشار روزنامه اطلاعات از شهریور ماه ۱۳۰۵ آغاز شد. از آنجاکه ما به‌دنبال بررسی تحولات روی داده در یک قرن حوزه نام‌گذاری هستیم، برای دستیابی به داده‌های قابل اعتماد سال ۱۳۰۰ تا پیش از انتشار روزنامه اطلاعات و با توجه به کمبود روزنامه‌های در دسترس از آن دوره، برای انجام دادن این پژوهش از چند روزنامه به‌صورت هم‌زمان استفاده شده است؛ به‌صورتی که تمام روزهای سال‌های پیش از شهریور ۱۳۰۵ توسط روزنامه‌هایی چون شفق سرخ، ایران آزاد و ستاره ایران پوشش داده شده است.

روش نمونه‌گیری در مرحله اول پژوهش به‌صورت تمام‌شماری روزنامه‌ها بود. در مرحله دوم پژوهش و برای تحلیل و توصیف عمیق داده‌ها از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد و بر مواردی تمرکز شد که بهتر بتوانند به دریافت پاسخ سؤال‌های تحقیق کمک کنند. براساس مطالعات در زمینه عناصر اصلی و جزئیات روش تحلیل محتوا، در این پژوهش واحد تحلیل، مضمون هر متن، واحد مشاهده، اخبار منتشرشده در روزنامه و منطقه محتوایی، بخش‌های حامل هر نوع ارتباط با شهر تهران و رویدادهای مرتبط با آن در روزنامه بود. به‌دلیل اهمیت خبر در بازنمایی، برای جمع‌آوری داده‌ها تنها به اخبار توجه شد و داده‌های مربوط به دیگر عناصر روزنامه مانند تحلیل‌ها، گزارش‌ها، یادداشت‌ها و... جمع‌آوری نشدند.

- تعریف شاخص و چگونگی دسته‌بندی نام‌ها

شاخص استخراج داده‌ها در این پژوهش نام‌گذاری و بازنام‌گذاری معابر و اماکن تهران بوده است. این شاخص هرگونه نام‌گذاری و بازنام‌گذاری را در معابر شامل راه‌های شریانی از جمله آذراه‌ها، بزرگراه‌ها، میدان‌ها، خیابان‌ها و کوچه‌ها و اماکن شامل دانشگاه‌ها، مدارس، مساجد و... مورد بررسی قرار داده و فراز و فرود نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌ها را با توجه به گرایش‌هایی که در ادامه توضیح داده می‌شود مورد توجه قرار داده است.

همچنین در این قسمت ۱۱ گرایش برای نام‌های موجود در نظر گرفته شده است. با توجه به این گرایش‌ها، نام‌های مختلف دسته‌بندی شده‌اند. گرایش‌ها عبارت‌اند از:

سیاسی: هر اسمی که به‌نحوی به وقایع و شخصیت‌های سیاسی اشاره داشته باشد، در این دسته قرار می‌گیرد. وقایع سیاسی مثل نام‌گذاری مکانی به اسم ۲۲ بهمن، نام‌گذاری میدان قیام ملی ۲۸ مرداد و شخصیت‌های سیاسی مثل نام‌گذاری خیابانی به نام فرح پهلوی و...؛

شهدا و جنگ: نام‌هایی که به‌طور مستقیم با مفهوم شهادت و شخصیت انواع شهدا، شهدای جنگ، شهدای غواص، شهدای رسانه، شهید محراب و... ارتباط داشته باشند، در این گرایش قرار می‌گیرند. نام‌گذاری میدان شهدا، بزرگراه شهید چمران، مدرسه‌ای به نام شهدای رسانه و... از این نوع هستند؛

اسلامی-مذهبی: هر اسمی که به شخصیت‌های اسلامی-مذهبی یا مفاهیم قرآنی اشاره داشته باشد، در این دسته قرار می‌گیرد. نام‌گذاری راه‌های شریانی یا اماکن مختلف به نام ائمه مثل خیابان ولی عصر (عج) یا استفاده از نام سوره‌های قرآن، مثل میدان نور و... به این گرایش اشاره دارد؛

فرهنگی-هنری: این گرایش اسامی مربوط به شخصیت‌های هنری در عرصه‌های مختلف شامل شعرا، نویسندگان، خواننده‌ها، بازیگران و همچنین آثار ادبی و رویدادهای هنری را در برمی‌گیرد. نام‌گذاری خیابان حافظ، گوته، گلستان و نام‌گذاری مکانی به نام مولانا، نام‌گذاری خیابانی به نام شجریان و مکانی به نام افشین یداللهی و... در این دسته قرار می‌گیرد؛

^۱. Riffe

طبیعی: نام‌هایی که به هر نحوی با گیاهان و جانوران ارتباط داشته باشند، در این دسته قرار دارند؛ مثل نام‌گذاری خیابان نسترن، نام‌گذاری مکانی به اسم ونک و...؛

جغرافیایی: هر نامی که به خطه یا مکان خاصی اشاره داشته باشد، در این دسته جای می‌گیرد؛ مثل انتخاب نام تهران برای دانشگاه، انتخاب نام البرز برای خیابان و...؛

باستانی: نام‌هایی که به مجموعه حوادث، اشیاء و شخصیت‌های گذشته اشاره دارند و به ایران باستان مربوط می‌شوند، در این دسته جای می‌گیرند؛ مثل جام‌جم، داریوش، انوشیروان دادگر، گیو و...؛

علمی: نام‌های شخصیت‌های علمی حوزه‌های مختلف در این دسته قرار می‌گیرد؛ مثل پاستور، دکتر حسابی، مریم میرزاخانی و...؛

صنفي: این گرایش به نام گروهی از افراد دارای یک حرفه و پیشه مربوط می‌شود. نام‌گذاری راه شریانی یا مکانی به اسم کارگران، معلمان و... در این دسته قرار می‌گیرد؛

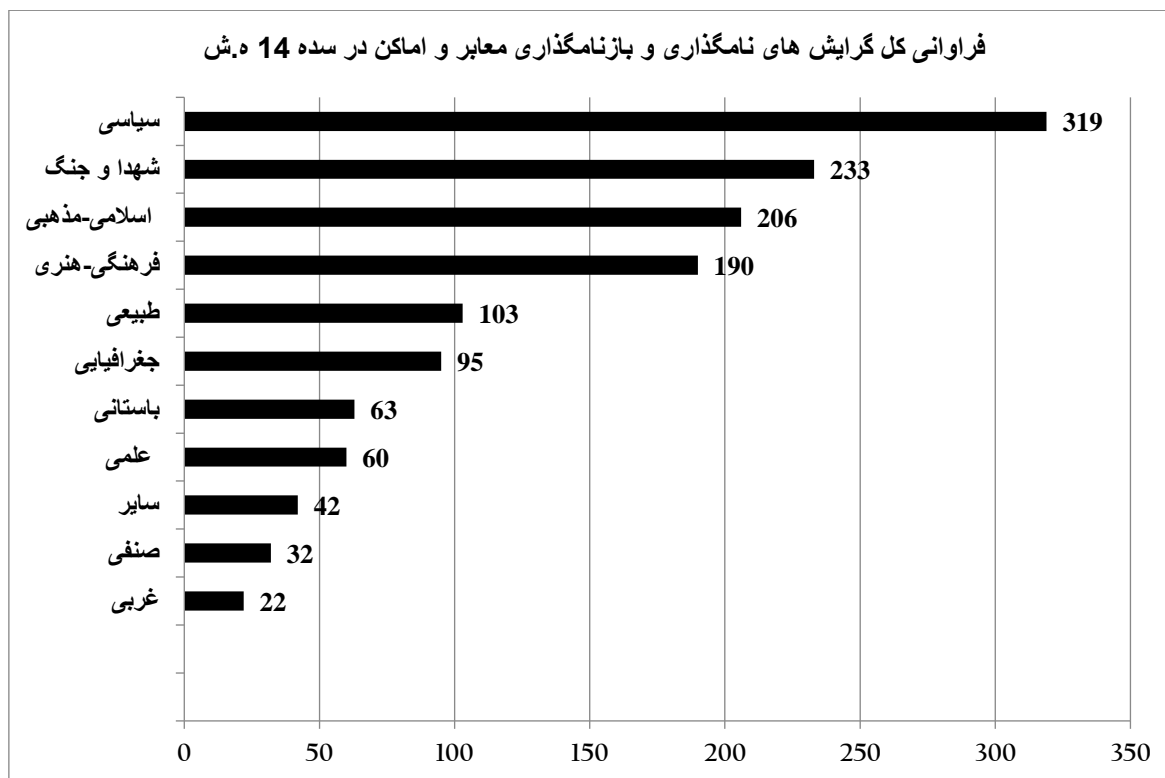
غربی: این گرایش شامل نام‌هایی می‌شود که ریشه انگلیسی دارند و از لحاظ معنی، مفهوم و جغرافیا به غرب برمی‌گردند؛ مانند نام‌های امپایر، میامی، ایفل، نیاگارا و...؛

سایر: نام‌هایی که امکان قرارگرفتن آن‌ها در هیچ‌یک از گرایش‌های ذکرشده نباشد، در این دسته جای می‌گیرند؛ برای مثال نام‌گذاری مکانی به نام لاله و لادن بیژنی، دوقلوهایی که بعد از عمل جراحی در سنگاپور جان باختند و همچنین نام‌گذاری خیابانی به اسم آمنه بهرامی، تبدیل نام محبس به زندان، کمیساریا به پاسگاه و... در این گرایش جای می‌گیرند.

۴- تحلیل یافته‌ها

در این قسمت به تحولات روی داده در صد سال گذشته که در روزنامه‌ها بازنمایی شده است می‌پردازیم و شاخص نام‌گذاری و بازنام‌گذاری را در گرایش‌های تعریف‌شده مورد بررسی قرار می‌دهیم.

تحولات بازنمایی نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌های معابر و اماکن تهران در طول صد سال

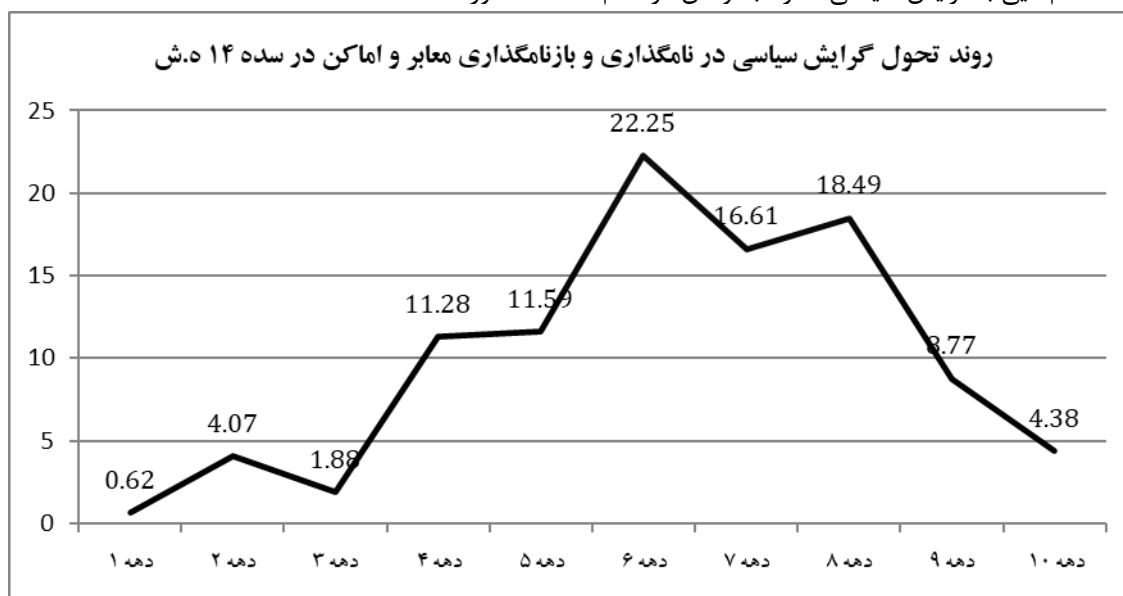

نمودار میله ای فوق، فراوانی تعداد نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌ها در اخبار را در ۱۱ گرایش نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود، گرایش سیاسی با فراوانی ۳۱۹ بیشترین مقدار را در یک سده اخیر داشته که فراز و فرود آن در دهه‌های مختلف،

متفاوت است اما مجموع آن در نهایت بیش از همه گرایش‌ها بوده، گرایش‌های شهدا و جنگ، اسلامی-مذهبی، فرهنگی هنری و... در رده‌های بعدی قرار می‌گیرند. در ادامه روند تحول و فراز و فرود هر گرایش در دهه از سال ۱۳۰۰-۱۳۹۹ بررسی شده است.

گرایش سیاسی

این گرایش با فراوانی 319 مسطرتین گرایش در نام‌گذاری و بازنام‌گذاری معابر و اماکن شهر تهران در سده ۱۴ هجری شمسی بوده است. نام‌هایی با گرایش سیاسی همراه با نوسان در تمام دهه‌ها حضور داشتند.

حکومت‌ها غالباً سعی دارند که به قدرت خویش مشروعیت دهند و پایه‌های آن را با انواع اقدامات فرهنگی و نرم‌افزاری مستحکم کنند؛ بنابراین سیاست‌های نام‌گذاری و بازنام‌گذاری مؤثر در این راستا را در پیش می‌گیرند. پهلوی اول در سال‌های ۱۳۱۰-۱۳۱۹ توجه ویژه‌ای به نام‌گذاری و بازنام‌گذاری در پهنه‌ی شهر تهران می‌کند از این رو نام‌گذاری‌ها با یک شیب صعودی در دهه دوم به 4.07 می‌رسد. استراتژی به‌کاررفته در دوره پهلوی اول و خصوصاً پهلوی دوم برای نام‌گذاری و بازنام‌گذاری به‌طور انحصاری متوجه نام شخص شاه و خاندان سلطنتی مثل «شاه‌رضا»، «محمد رضا پهلوی»، «ثریا پهلوی» و «زاهدی» و... بوده است. فارغ از شخصیت‌های سیاسی، گرایش سیاسی تابع تحولات اجتماعی-سیاسی در سده ۱۴ نیز بوده است. بنابراین برای مثال در جریان ۲۸ مرداد سال ۱۳۳۲ حاکمیت سعی بر حک کردن این تاریخ به مثابه عنصری متناسب با نظام ارزشی حاکم داشت و راه‌های شریانی مهمی مثل «میدان کاخ» را به «میدان قیام ملی ۲۸ مرداد» تغییر نام داد. این موضوع بیانگر این است که اساساً چه نام‌هایی باید به حافظه جمعی سپرده شوند.

در این میان نام‌گذاری و بازنام‌گذاری برای راه‌های شریانی مختلف بسته این که شخص یا یک جریان سیاسی دارای چه مقداری از اهمیت باشد متفاوت بود. به نحوی که میان نام شخصیت‌های ارزشمند برای حکومت وقت با خیابان، میدان یا هر راه شریانی و همچنین هر مکان مهمی تناسب برقرار است. به عبارتی نام‌های بزرگ، راه‌های شریانی بزرگ را می‌طلبند فلذا در هر دوره‌ای مهم‌ترین نام‌ها برای حکومت وقت باید بر معبری مهم نیز حک شود. نمونه این جریان، خبر از ساخت بزرگ‌ترین میدان به نام «شاهنشاهی» در اخبار مربوط به سال ۱۳۴۶ است.

بعد از هرگونه تحول، یافته‌ها نشان می‌دهد که نام‌های دارای گرایش سیاسی با سرعت بیشتری آماج حمله قرار می‌گیرند و تغییر

می‌یابند؛ بنابراین طبق نمودار تحولی فوق، گرایش سیاسی با 22.25 درصد در دهه ششم و بعد از انقلاب اسلامی، بیشترین مقدار را داشته است. به‌نحوی که هم‌زمان با تغییرات ساختاری، جمهوری اسلامی به‌سرعت نام‌های سیاسی همسو با نظام ارزشی خود را بر تابلوهای شهر تهران حک کرد و بنابراین نام هر شخصیت یا واقعه‌ی سیاسی که اندک ارتباطی با حکومت پهلوی داشت را از صفحه‌ی شهر تهران خط زد. عکس روبه‌رو نیز نمونه از محو نام‌های سیاسی و جایگزین کردن آن با واقعه‌ای همسو با ارزش‌های متناسب با نظام است.

تغییر نام میدان شاه به میدان ۱۵ خرداد

شهرداری تهران با صدور اطلاعیه‌ای اعلام کرد که به منظور تجلیل و بزرگداشت خاطره ۱۵ خرداد میدان شاه سابق بنام میدان قیام ۱۵ خرداد نامگذاری شد.
در قسمتی از این اطلاعیه آمده است:
«سالمروز قیام خونین ۱۵ خرداد سال ۱۳۴۲ را کم‌فصله عطف مبارزات حق طلبانه ملت مسلمان ایران و آغاز دوران نوین مبارزات اسلامی برهبری امام امت خمینی بت شکن رهبر کبیر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران است اساس ظلم و ستم دو هزار و پانصد ساله رژیم شاهنشاهی را درهم بپهید نهضتی را آغاز نمود که طومار ننگین استعمار و استبداد جهانخواران داخلی و خارجی را در زباله دان تاریخ مدنون ساخت.»

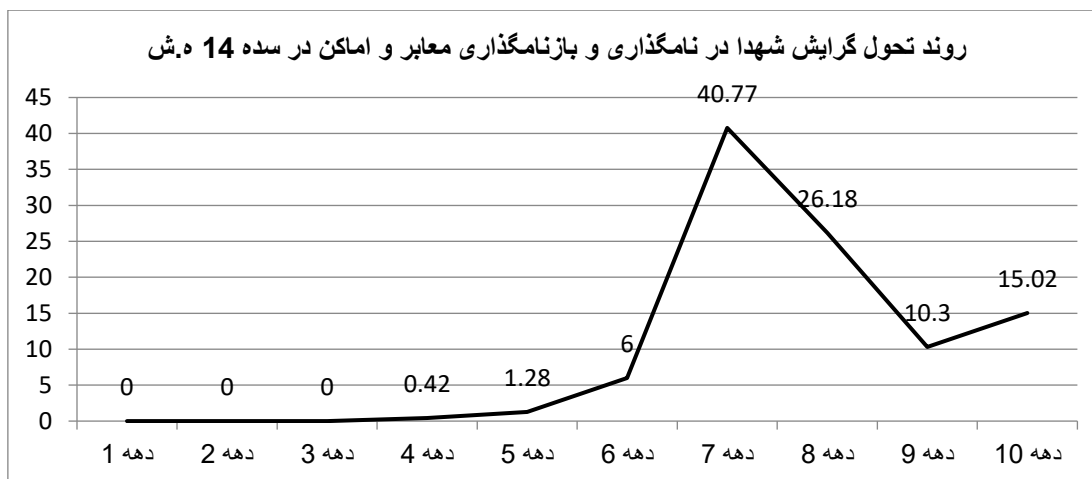
از این‌رو، در اولین بازنام‌گذاری‌های صورت گرفته در سال ۱۳۵۷، نام شخص اول حکومت پیشین (پهلوی) را به نام شخص اول حکومت وقت تغییر می‌دهند به همین

ترتیب نام مسجد شاه در سال ۱۳۵۷ به نام مسجد امام خمینی تغییر یافت. وقایع سیاسی مثل بازنام‌گذاری «خیابان ۲۱ آذر» به «خیابان ۱۶ آذر» در سال ۱۳۵۸ یا تغییر نام خیابان اشرف پهلوی به خیابان فاطمه امینی در سال ۱۳۵۸ نیز نمونه‌ای از جایگزین کردن نام زنان سیاسی است. در این دهه نه رگه‌های اصلی شهر مثل بزرگراه‌ها و آزادراه‌ها و نه کوچه‌های بن‌بست توان تحمل نام‌هایی چون شاه، شهید و هر آنچه منصوب به آن‌ها باشد را ندارند و باید به‌سرعت نام‌هایی هم‌نوا با ارزش‌های جمهوری اسلامی بر راه‌ها و اماکن مختلف شهری سوار شوند. در دهه هفتم نام‌های دارای گرایش سیاسی کاهش یافتند. دهه هشتم مجدداً نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌ها شیب صعودی پیدا می‌کنند و به 18.49 می‌رسد. در این دهه اماکنی به نام دولتمردان جمهوری اسلامی مثل شهید رجایی که نامش هم در گرایش سیاسی و هم گرایش شهدا قرار می‌گیرد، وجود دارد. بزرگراه‌های تهران همچنین پذیرای نام شخصیت‌های سیاسی چون «یادگار امام» در سال ۱۳۷۴ و «بزرگراه آیت‌الله صدر» در سال ۱۳۷۷ و... هستند. سرانجام در دهه نهم و دهم گرایش سیاسی با افول جدی‌ای مواجه می‌شود و به 4.38 تنزل می‌یابد. آخرین دهه با ورود شورای پنجم تهران، گرایش سیاسی میزبان نام سیاسیونی می‌شود که نام‌شان سال‌ها در انزوا بوده است. برای مثال بازنام‌گذاری خیابان نفت به نام دکتر مصدق^۱ در سال ۱۳۹۶ و همچنین بازنمایی خبر نام‌گذاری خیابانی به نام «مهندس مهدی بازرگان» در سال ۱۳۹۹، ۲۶ سال بعد از درگذشت آن مرحوم، خبر از اعتدال، میانه‌روی و فضای باز موجود برای نام‌گذاری‌ها و اهمیت به شخصیت‌های سیاسی‌ای چون او می‌دهد.

- گرایش شهدا

بعد از گرایش سیاسی، گرایش شهدا با فراوانی ۲۳۳، در جایگاه دوم قرار گرفته است. این گرایش اساساً بعد از انقلاب اسلامی بروز و ظهور جدی یافت اما ثبت ۲۳۳ مورد، رقم زیادی در طی صد سال اخیر است و این رقم نشان می‌دهد که استفاده از نام شهدا در نام‌گذاری‌های صورت گرفته با شدت بسیار زیادی مورد استفاده قرار گرفته است.

^۱ در ابتدا در سال ۱۳۵۸ «خیابان پهلوی» به نام «خیابان دکتر مصدق» بازنام‌گذاری شد، اما در سال ۱۳۶۰ با تضعیف جبهه ملی و پنج روز پس از سخنان آیت‌الله خمینی درباره مصدق که «او هم مسلم نبود»، وزارت کشور در اطلاعیه‌ای از تغییر نام «خیابان مصدق» به «خیابان ولی‌عصر (عج)» خبر داد؛ بنابراین نام دکتر مصدق از نقشه شهر تهران محو شد و سرانجام بعد از ۳۶ سال در دهه دهم و در سال ۱۳۹۶ پس از تلاش‌های فراوان، نام مصدق دوباره به نقشه شهر تهران پیوست و برای این مورد «خیابان نفت» را به نام «دکتر مصدق» تغییر دادند.

**وزارت فرهنگ و آموزش عالی اعلام کرد
دانشگاه‌های ملی و جندی شاپور
رسماً شهید بهشتی و شهید
چمران نام‌گذاری شد**

اسامی دانشگاه های ملی تهران و جندی شاپور اهواز تغییر یافتند . در این زمینه روابط عمومی وزارت فرهنگ و آموزش عالی طی اطلاعیه‌ای اعلام کرد: در آستانه سالگرد فاجعه ۷ تیر و شهادت مظلومانه آیت‌الله دکتر بهشتی و همزمان با سالروز شهادت افتخار آفرین سردار شهید اسلام دکتر چمران و بمنظور قدردانی از جانفشانی‌های این دو شهید عزیز ، از این پس دانشگاه ملی ایران به «دانشگاه شهید بهشتی» و دانشگاه جندی شاپور (اهواز) به «دانشگاه شهید چمران» تغییر نام می‌یابد . باین امید که دانشجویان و فارغ‌التحصیلان دانشگاه های مین اسلامی همواره این شهیدان معظم را الگو و استاد فراروی خود داشته باشند.

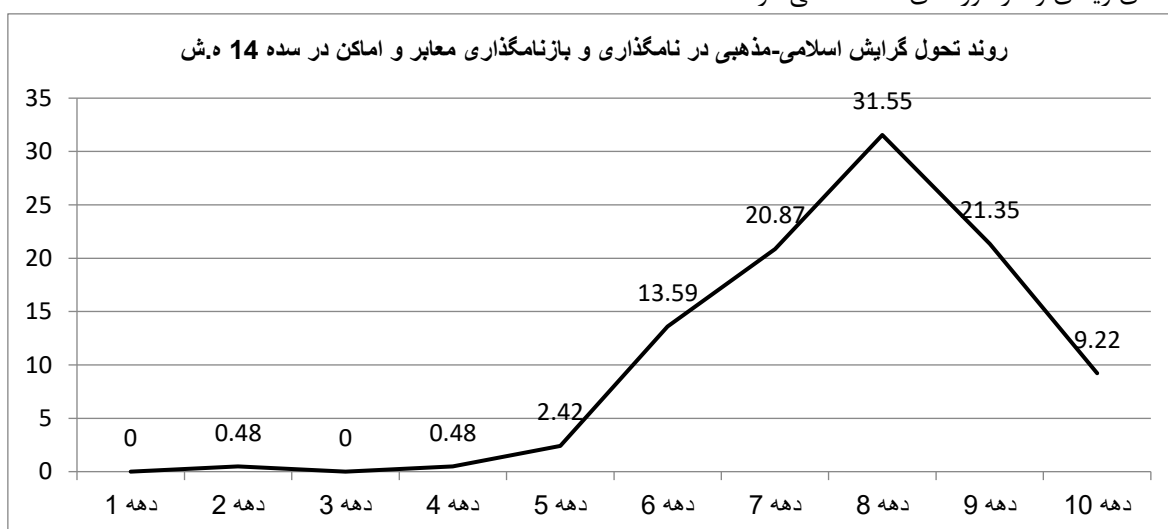
این گرایش در دهه چهارم برای اولین بار متولد شده و بازنام‌گذاری «خیابان اکباتان» به «شهدا» افرادی که به جانب‌داری از دکتر مصدق در ۳۰ تیر سال ۱۳۳۱ شهید شده بودند نمونه‌ای از به‌کارگیری نام شهدا در دوره پهلوی است. در دهه پنجم نیز دو درمانگاه و دو دبستان به نام «استواران شهید کاخ مرمر» که در جریان ترور محمدرضا شاه کشته شدند، نام‌گذاری شدند. این افراد، دو تن از درجه‌داران محافظ محمدرضا پهلوی به نام‌های «استوار محمدعلی باباییان» و «استوار لشکری» است که در جریان ترور محمدرضا پهلوی مورد اصابت گلوله قرار گرفتند و جان باختند. نکته مهم در این باره این است که خبر مربوط به این حادثه با عنوان نام‌گذاری دو مورد از اماکن به نام «استوران شهید کاخ مرمر» بازنمایی شده است، از طرفی نام‌گذاری نشدن یکی از راه‌های شریانی مثل میدان‌ها، خیابان‌ها و... به نام کسانی که رژیم قبل از آنان با عنوان شهید یاد کرده است، نشان می‌دهد که

پهلوی دوم به دنبال بازخوانی خود از طریق نام شهدا نبوده و برای مشروعیت‌بخشی به خود از نام شهدا استفاده نکرده است. با وقوع انقلاب اسلامی اما شرایط برای بروز و ظهور جدی گرایش شهدا با اوج‌گیری بی‌سابقه‌ای فراهم می‌شود. طبق نمودار تحولی، این گرایش در دهه ششم و با یک جهش در دهه هفتم با ۴۰.۷۷ درصد به اوج خود در یک قرن اخیر می‌رسد. استفاده از گرایش شهدا در دهه هفتم هم‌زمان با آغاز جنگ میان ایران و عراق در سال‌های ۱۳۶۰-۱۳۶۹ با شیب شدید روند صعودی پیدا کرده است؛ در واقع از دهه ششم یعنی بعد از شکل‌گیری انقلاب اسلامی، حکومت و دولت نام شهدا را با تأکید بیشتری نسبت به گرایش‌های دیگر بر تمام راه‌های شریانی حک کرد، در دهه هفتم هجری شهر تهران به یک‌باره با شهدای زیادی روبه‌رو شده است که برای ادای دین به آن‌ها و ثبت شمار جان‌دادگان نبرد ایران و عراق می‌باید نام و یاد آن‌ها بر تابلوها حک شود. این عمل به‌نوعی جبران نمادین حکومت به کسانی محسوب می‌شود که جان خود را در مسیر جمهوری اسلامی دادند. از طرفی گفتمان جنگ در دهه هفتم بیش از هر چیز نام شهدا را مهم می‌داند؛ به این ترتیب شهدا به عنوان مهم‌ترین اولویت برای نام‌گذاری و بازنام‌گذاری‌های شهری مطرح شدند؛ بنابراین قهرمانان جدید ملت در آن برهه از زمان «شهدا» هستند و این نشان می‌دهد که این نسخه از تاریخ باید به شکل پررنگ‌تری بر بستر راه‌های شریانی و اماکن مختلف شهری و از این طریق در نهایت در اذهان عموم ثبت شود. در رابطه با نام شهدا نیز توجه به موقعیت و ابعاد راه‌های شریانی نیز دیده می‌شود. به این شکل که غالباً اسامی فرمانده‌های اصلی در جنگ بر خیابان‌ها، پل‌ها، زیرگذرها و به‌طور کلی بر رگه‌های اصلی شهر قرار گرفته است و اسم افراد معمولی نه بر راه‌های شریانی بلکه بر مسیرهای فرعی همچون کوچه‌هایی که در آن سکونت داشتند گذارده شده است.

برای مثال، بازنام‌گذاری «دانشگاه جندی شاپور» به «دانشگاه شهید چمران» در سال ۱۳۶۲ نمونه‌ای از نام‌گذاری‌هایی است که به نام یک فرمانده نظامی نام‌گذاری شده است. برخلاف دهه‌های گذشته که مقوله نام‌گذاری کوچه‌ها اعتباری اندک داشته است و کوچه‌ها اغلب فقط شماره‌گذاری می‌شدند، در دهه هفتم هجری به کوچه‌ها به این دلیل که شهدا از دل همین کوچه‌ها برخاسته‌اند، توجهی فراوان شده و کوچه‌های بسیاری به نام شهدای محلی، نام‌گذاری یا بازنام‌گذاری شدند. گرایش شهدا بعد از دهه هفتم و سیر نزولی‌اش سرانجام در دهه آخر با ۱۵.۰۲ درصد، غالباً میزبان نام شهدایی به‌روز (غیر از شهدای جنگ ایران و عراق) است. برای مثال نام‌گذاری خیابان‌ها به نام شهدای امر به معروف مثل نام‌گذاری خیابانی به نام شهید علی خلیلی در سال ۱۳۹۳ یا شهدای ترور مثل بازنام‌گذاری خیابان صنایع به نام شهید فخری زاده در سال ۱۳۹۹ و همچنین نام‌گذاری مجتمع و موزه‌ای به نام شهید قاسم سلیمانی در سال ۱۳۹۹ نام‌گذاری‌های بازنمایی شده در روزنامه‌ها با گرایش شهدا هستند.

- گرایش اسلامی-مذهبی

گرایش اسلامی-مذهبی با فراوانی ۲۰۶، مسلط‌ترین گرایش در طول صد سال اخیر (۱۳۰۰-۱۳۹۹) در شاخص نام‌گذاری و بازنام‌گذاری معابر و اماکن شهر تهران بوده است. باید توجه داشت که این گرایش در همه‌ی دهه‌ها صدرنشین نبوده و فراز و فرودهای زیادی را در دوره‌های مختلف طی کرده است.

نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌ها آوای نبردی پنهان را به گوش می‌رسانند؛ زیرا گرایش اسلامی-مذهبی در نیمه‌ی اول سده، بازنمایی نشده و یا اساساً حضور نداشتند. در واقع این نشان می‌دهد که نام‌های منتخب از سوی شهرداری، به‌عنوان یک نهاد دولتی قدرتمند، در نیمه اول سده، ناخودآگاه در مقابل نام‌هایی با گرایش اسلامی-مذهبی قرار گرفتند؛ به عبارتی به‌کاربرده نشدن و عدم بازنمایی گرایش اسلامی-مذهبی گویای جنگ نابرابری است که کفه ترازو را به نفع نام‌هایی هم‌نوا با ایدئولوژی پهلوی اول و پهلوی دوم مبنی بر ملی‌گرایی و... سنگین می‌کند. به نحوی که در سال‌های ۱۳۰۰-۱۳۰۹ هیچ اثری از این گرایش در نام‌گذاری معابر و اماکن نبوده دیده نشده است. گرایش اسلامی-مذهبی اولین بار در دهه دوم و برای نام‌گذاری اماکن به کار رفته است. نمونه نام‌گذاری صورت‌گرفته برای این گرایش نام‌گذاری «موزه معارف» در سال ۱۳۱۳ است. پس از آن این گرایش با یک شیب صعودی از دهه ششم به بعد مجوز ثبت شمار بالایی از نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌ها را می‌گیرد. چرا که با تغییرات ساختاری و شکل‌گیری انقلاب، قدرت وقت با بذل توجه به تاریخ اسلامی ایران، به دنبال احیای فرهنگ اسلامی و پیوند خود با آن بود. برای مثال در سال‌های ۱۳۵۸ اماکن عمومی میزبان نام‌هایی با گرایش اسلامی-مذهبی شدند؛ مثل «بیمارستان امیرالمومنین (ع)» و

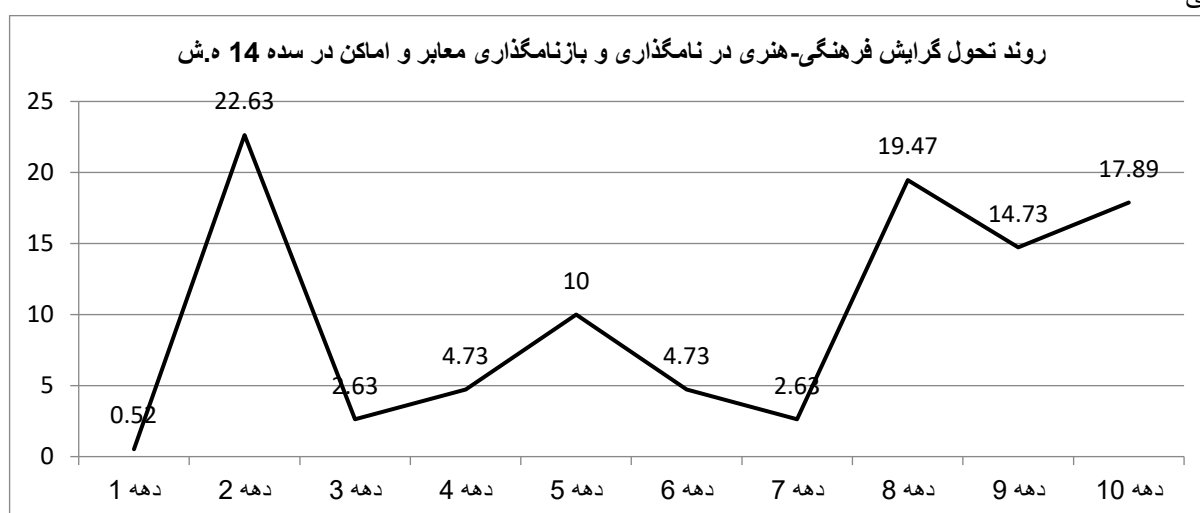
۹۱ مورد از نام‌گذاری‌های صورت‌گرفته، اسامی‌ای هستند که مستقیماً به نام عملیات‌هایی در جنگ مربوط می‌شوند. برای مثال نام‌گذاری مکانی به نام والفجر و... این گرایش از دهه ششم به بعد (بعد از انقلاب اسلامی ایران) بروز و ظهور یافت. به علت کم بودن فراوانی، این اسامی در دل گرایش شهدا مطرح شدند.

«بیمارستان زینبیه (س)». گرایش اسلامی-مذهبی با شیئی تند در دهه هفتم و خصوصاً دهه هشتم به اوج خود می‌رسد که برای مثال با عناوینی چون «میدان امام‌زاده علی‌اکبر» و «بلوار حسینی» در سال ۱۳۶۱ بروز یافته است. اکثر نام‌های منتخب در گرایش اسلامی-مذهبی مربوط به ائمه است. نام‌هایی چون «دانشگاه امام صادق (ع)» و «مسجد النبی» در سال ۱۳۶۱ و «بیمارستان خاتم‌الانبیاء» و «بازار ولی‌عصر (عج)» در سال ۱۳۶۷ در این دهه نمود زیادی داشت. اما در دهه هشتم و با اوج‌گیری بی‌سابقه این گرایش در این دهه از اسامی با گرایش اسلامی-مذهبی مثل «خیابان نور» در سال ۱۳۷۲ و «بزرگراه نیایش» در سال ۱۳۷۹ استفاده شده است در کنار اسامی «ائمه» به کار رفته است. این نام‌ها در عین مذهبی‌بودنشان معانی دیگری هم مثل «نور» سوره‌ای از قرآن و به معنی روشنایی یا «نیایش» به معنی دعا، مناجات و پرستش و احترام به کسی دارند. این نام‌ها دو وجه دارند: هم حامل رویکردی اسلامی‌اند و هم به لحاظ زیبایی‌شناختی به کار می‌روند و از این حیث تنوعی در گرایش اسلامی-مذهبی در دهه هشتم دیده می‌شود. از دهه نهم به بعد و در دهه دهم این گرایش با یک روند نزولی رو به افول جدی‌ای را با ۹.۲۲ درصد تجربه می‌کند و بنابراین عرصه برای گرایش‌های دیگری در این دهه باز می‌شود.

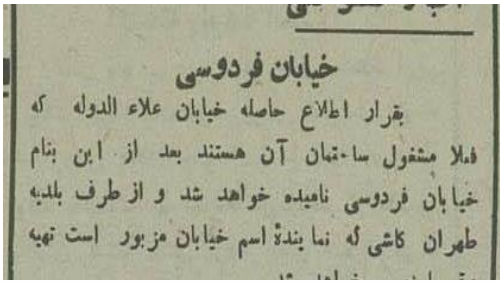

- گرایش فرهنگی-هنری

این گرایش در نیمه اول سده ۱۴، یک‌بار در دهه دوم با نام شعرا و آثار ادبی اوج گرفته است و بار دیگر پس از انقلاب در دهه‌های هشتم، نهم و دهم با نام هنرمندانی در عرصه موسیقی، بازیگری، نویسندگی و... با فراوانی بیشتری در نیم‌قرن دوم خودنمایی می‌کند.

در دهه‌های اول و دوم (سال‌های ۱۳۰۰-۱۳۲۰) حکومت تازه‌نفس پهلوی اول به دنبال خلق هویتی جدید و پیوند خود با گذشته طلایی ایران باستان بود. از آنجایی که قسمتی از این هویت‌سازی با نام‌گذاری، یادبود سازی و یادآوری شخصیت‌های بزرگ ادبی و... ساخته می‌شود، پهلوی اول نام شعرا و آثار ادبی را به شکل بی‌سابقه‌ای مورد توجه قرار داد در این میان از طرفی لزوم محور نام‌های مرتبط با نظام قبل دیده می‌شد به این ترتیب برای مثال انتظام السلطنه که از شخصیت‌های مهم دوره قاجار محسوب می‌شد دیگر دلیلی نداشت که در نظام جدید (پهلوی اول) هم ماندگار بماند بلکه نام شعرا با ایجاد یک هویت ملی جدید بر نام شخصیت‌های دوره قاجار ارجحیت می‌یابد. از همین روی نام شعرا در دهه دوم هجری شمسی ۱۳۱۰-۱۳۱۹ به اوج خود می‌رسد.

در سال ۱۳۱۳ دقیقاً سه ماه بعد از برگزاری کنگره هزاره فردوسی، نام خیابان علاءالدوله به فردوسی تغییر کرد که این امر نشان‌دهنده جریانی جدید برای شکل‌دهی به هویت شهر تهران بود. همچنین بازنام‌گذاری‌های گسترده در سال ۱۳۱۴ این جریان و توجه به نام شعرا را به اوج خود در دهه دوم رساند. نام شعرا بعد از انقلاب اسلامی اقبال بالایی نداشت و اغلب نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌های صورت گرفته به نام اشخاصی مثل فرخی یزدی به کار رفته

است که فعالیت سیاسی داشته و در نهایت به دستور رضاخان کشته شده است. در واقع از زمان انقلاب به بعد، به شاعرانی توجه شده است که علاوه بر شاعر بودن، فعالیت و مبارزه سیاسی را در کارنامه خود داشته‌اند؛ برای مثال، بازنام‌گذاری «خیابان بابائیان» به «خیابان کریم‌پور شیرازی» در سال ۱۳۵۸ نمونه‌ای از این قبیل است. گرایش فرهنگی هنری در دهه‌های چهارم، پنجم، ششم و هفتم افول شدیدی پیدا کرده است اما در کنار آن از دهه‌های بعدی خصوصاً دهه‌های هشتم، نهم و دهم نام هنرمندان در عرصه‌های مختلف نویسندگی، خوانندگی، بازیگری و... در نام‌گذاری‌های شهری مورد توجه قرار گرفته است. بنابراین نام‌گذاری‌ها

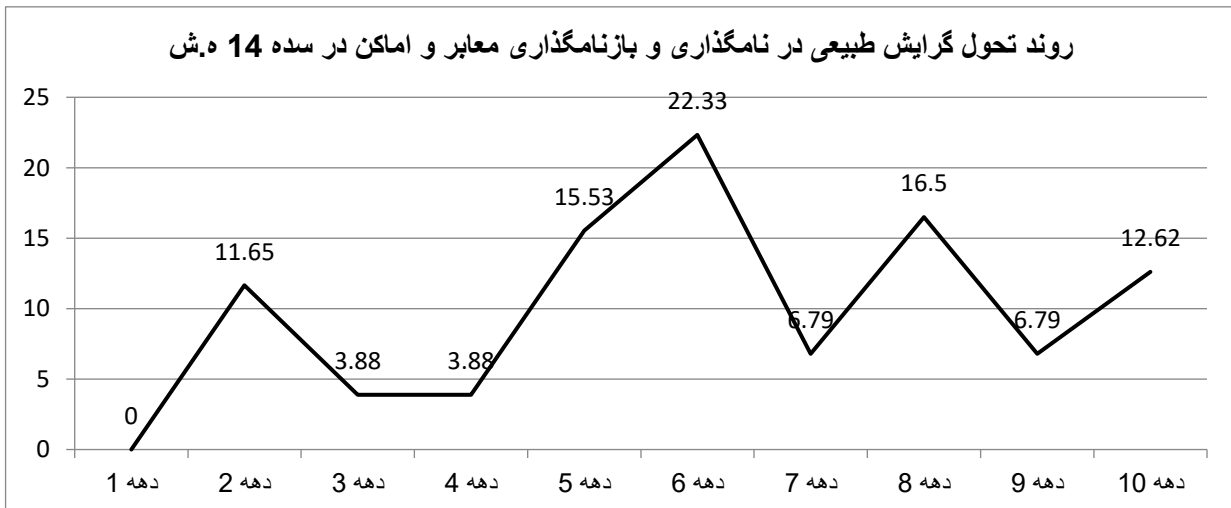
«شجریان» نام یک خیابان شد

نام خیابانی در منطقه دو تهران به نام محمدرضا شجریان ثبت شد. به گزارش ایسنا، دو سال از مصوبه تغییر نام تعدادی از خیابان‌های تهران به اسم محمدرضا شجریان و چند چهره علمی و فرهنگی کشور می‌گذرد و سرانجام روز گذشته در حالی که شجریان دیگر در بین ما نیست، خیابان فلامک واقع در منطقه دو تهران به اسم او تغییر نام داد. این اتفاق در حالی صورت گرفت که ابلاغ مصوبه شهرداری شهر برای نام‌گذاری خیابانی به نام محمدرضا شجریان در اواخر آبان ماه صورت گرفته بود.

و بازنام‌گذاری‌ها تا حدی از توجه صرف به گرایش‌های سیاسی، اسلامی-مذهبی، شهدا و... خارج شد و تهران میزبان نام هنرمندانی چون استاد فرشچیان در سال ۱۳۸۰ منیر فرمانفرمائیان در سال ۱۳۹۸ و تغییر نام خیابان فلامک به نام استاد محمدرضا شجریان در سال ۱۳۹۹ بوده است.

- گرایش طبیعی

این گرایش از دهه دوم متولد و همراه با فراز و فرود در تمام دهه‌های بعدی حضور داشته است. همچنین گرایش طبیعی به علت حساسیت‌برانگیز نبودن و حفظ موضع بی‌طرفانه‌ی خود در تمام دهه‌ها حضور داشته است.

گرایش طبیعی به نام گل‌ها، گیاهان، جانوران و... اشاره دارد و اوج به کارگیری آن مربوط به دهه ششم و هم‌زمان با وقوع انقلاب اسلامی است. بعد از انقلاب اسلامی و لزوم پاک‌سازی گسترده نام و خاطرات مربوط به حکومت پهلوی، گرایش طبیعی درصدی از نام‌گذاری‌ها و خصوصاً بازنام‌گذاری‌ها را به خود اختصاص داده است. به نحوی که بعد از جایگزینی نام‌های متناسب با ارزش‌های حکومت پهلوی با نام اشخاص سیاسی (مورد

**اسامی جدید برخی از خیابانها
و میدانهای تهران**

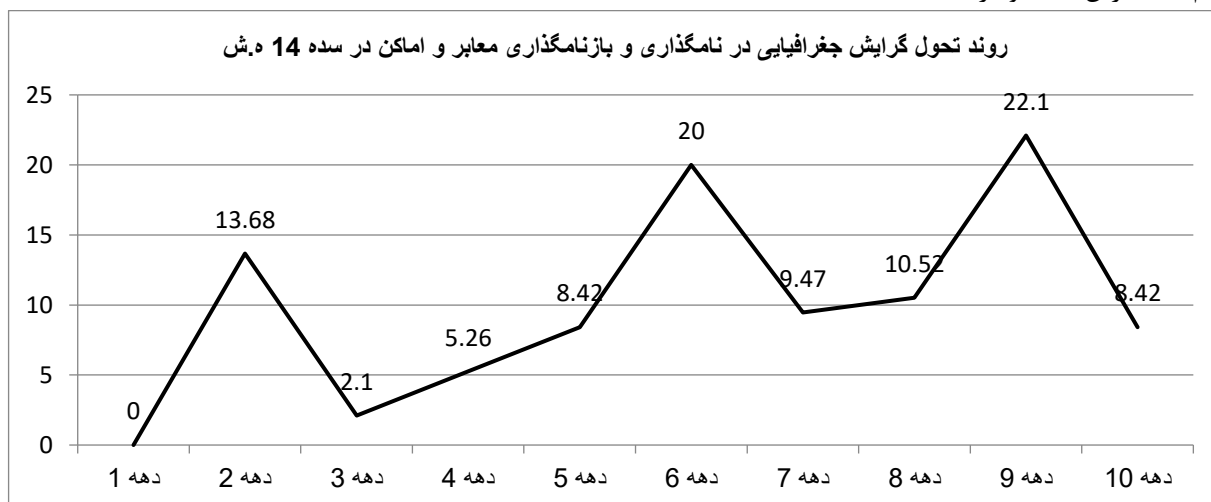
شهرداری شهرداری (در نازی آباد) میدان شقایق
تهران اسامی جدید برخی از خیابان شاهپور فلانرضا(در میدان)

قبول جمهوری اسلامی)، مذهبی، شهدا و... نام‌هایی با گرایش طبیعی را نیز مناسب جایگزینی برای محو نام‌های مرتبط با حکومت پهلوی دیدند؛ بنابراین برای مثال در سال ۱۳۵۸ برای جایگزین کردن نام «میدان رضا پهلوی» و «میدان شاهپور» از گرایش‌های طبیعی مثل نسترن و شقایق و... استفاده شده است.

- گرایش جغرافیایی

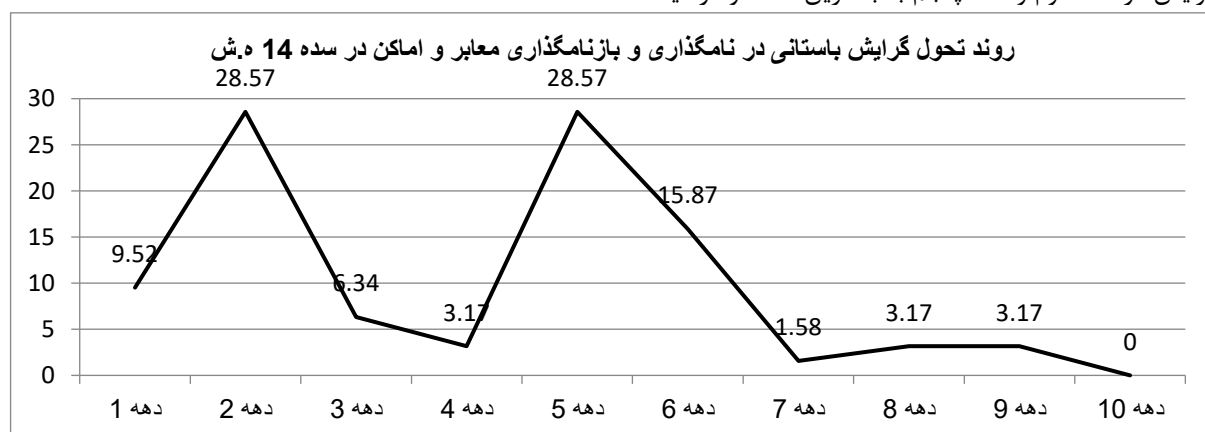
گرایش جغرافیایی که اشاره به نام مکان خاصی دارد با فراوانی ۹۵ در کل سده، از دهه دوم متولد شد و در دهه‌های ششم و نهم به بالاترین حد خود رسید.

در برهه‌هایی از زمان، به خاطر سپردن برخی از نام‌های مربوط به برخی از خطه‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌شده است. برای مثال در دهه دوم و هم‌زمان با اقدامات پهلوی اول برای خلق هویت جدید مبنی بر ملی‌گرایی نام‌هایی چون ایران، فارس، شوش و بازنام‌گذاری خیابان‌های سرخه حصار به دماوند، بازنام‌گذاری خیابان عباس‌آباد به البرز، خیابان یوسف‌آباد به الوند و... در سال ۱۳۱۴، جملگی برای تأکید بر خطه‌های بااهمیت برای پهلوی اول به کار رفته‌اند. بعد از شکل‌گیری انقلاب در دهه ششم تأکید بر حفظ نام مکان‌هایی چون آفریقا در سال ۱۳۵۸ دیده می‌شود. بازنام‌گذاری خیابان هروی به نام خزر در سال ۱۳۵۹، نام‌گذاری بزرگراه هنگام در سال ۱۳۸۰، نام‌گذاری مکانی به نام فدک در سال ۱۳۸۲ نمونه‌هایی برای گرایش جغرافیایی در این دهه هستند بنابراین اهمیت مناطق استراتژیکی چون خلیج فارس و دریای خزر در نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌ها برای جمهوری اسلامی دیده می‌شود.

- گرایش باستانی

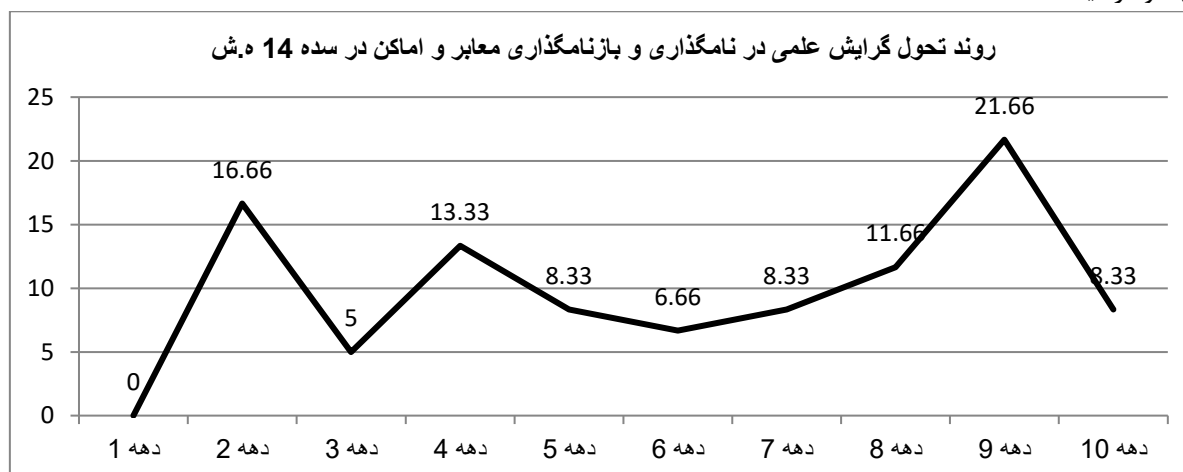
در دهه اول هجری شمسی گرایش باستانی ۹.۵۲ درصد از نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌ها را به خود اختصاص داده است. این گرایش در دهه دوم و دهه پنجم به بالاترین حد خود رسیده است.

در دهه اول هم‌زمان با آغاز سلطنت رضاشاه و تمایل حکومت به هم‌ردیف‌شدن او با مردان بزرگ تاریخ همچون اردشیر بابکان، خسرو پرویز، شاه‌عباس کبیر و...، ناسیونالیسم باستان‌گرا بر پایه اقدامات رضاشاه در زمینه بزرگداشت ایران باستان و تکریم ایرانی‌بودن شکل گرفت؛ به همین دلیل در این دهه نام‌گذاری‌ها معطوف به گرایش باستانی بودند و این گرایش در دوره پهلوی اول سال‌های ۱۳۰۰-۱۳۲۰، اوج گرفت. بازنام‌گذاری «خیابان گمرک» به «کسری»، «خیابان دروازه‌شمیران» به «سیروس»، «میدان محمدیه» به «نادر» در سال ۱۳۰۸، دبیرستانی در سال ۱۳۱۵ به نام «نوشیروان دادگر» نمونه‌هایی از گرایش باستانی در دهه اول و دوم هستند. نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌ها مجدداً در دهه پنجم به سمت گرایش باستانی و پیوند با گذشته طلایی رفتند که آشکارترین بازگشت به گذشته، انتخاب یک لقب جدید برای شاه به پیشنهاد شخصی به نام صادق رضازاده شفق (پژوهشگر و سیاست‌مدار ایرانی) بود. این لقب «آریامهر» به معنی «خورشید آریاییان» برای شخص اول مملکت به کار برده شد و بر معابر و اماکن مختلفی در سال‌های ۱۳۴۰-۱۳۴۹ سوار شد. بعد از تغییرات ساختاری و انقلاب اسلامی، گرایش باستانی با یک روند نزولی شدید، در دهه‌های هفتم، هشتم و نهم به پایین‌ترین حد خود رسیده و سرانجام در دهه آخر هیچ ردی از این گرایش در نام‌گذاری و بازنام‌گذاری معابر و اماکن تهران دیده نمی‌شود.

- گرایش علمی

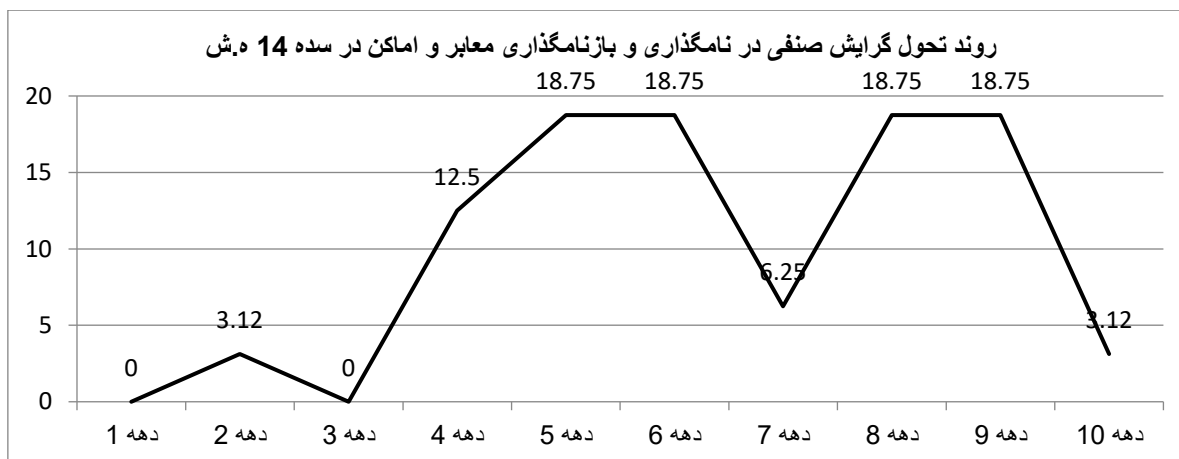
این گرایش با فراوانی ۶۰ در طول سده ۱۴ هجری شمسی ظاهر شد و با ۱۶.۶۶ درصد در دهه دوم متولد و در دهه هشتم به اوج خود رسید.

این گرایش با فراوانی ۶۰ در طول سده ۱۴ هجری شمسی ظاهر شد و با ۱۰.۵۲ درصد در دهه دوم متولد شد. نام‌گذاری خیابان پاستور در سال ۱۳۱۴، بازنام‌گذاری خیابان ارمنه به بوعلی، بازنام‌گذاری خیابان ظفرالدوله به ابن‌سینا در سال ۱۳۱۴ نمونه‌هایی برای توجه به گرایش علمی در زمان پهلوی اول هستند. بعد از انقلاب اسلامی دهه نهم، دهه‌ای است که مجدداً گرایش علمی را مورد توجه قرار داده است. نام‌گذاری اماکن مختلف به نام‌های ابن‌سینا یا زکریایی رازی نمونه‌هایی برای این جریان هستند. گرایش علمی در دهه‌های بعدی با یک سیر نزولی کاهش یافته و به ۸.۳۳ درصد رسیده است اما نکته مهم در دهه آخر برای این گرایش اهمیت یافتن نام یک فیلسوف زن است که نام‌گذاری خیابانی برای تقدیر از آن چندین بار در صفحات مختلف روزنامه بازنمایی شد. پس از فوت «مریم میرزاخانی»، نابعه ریاضی در سال ۱۳۹۶، پیشنهاد طرح دوفوریتی برای نام‌گذاری خیابانی به نام او توسط احمد مسجدجامعی چندین بار در شورای شهر تهران مطرح شد.

- گرایش صنفی

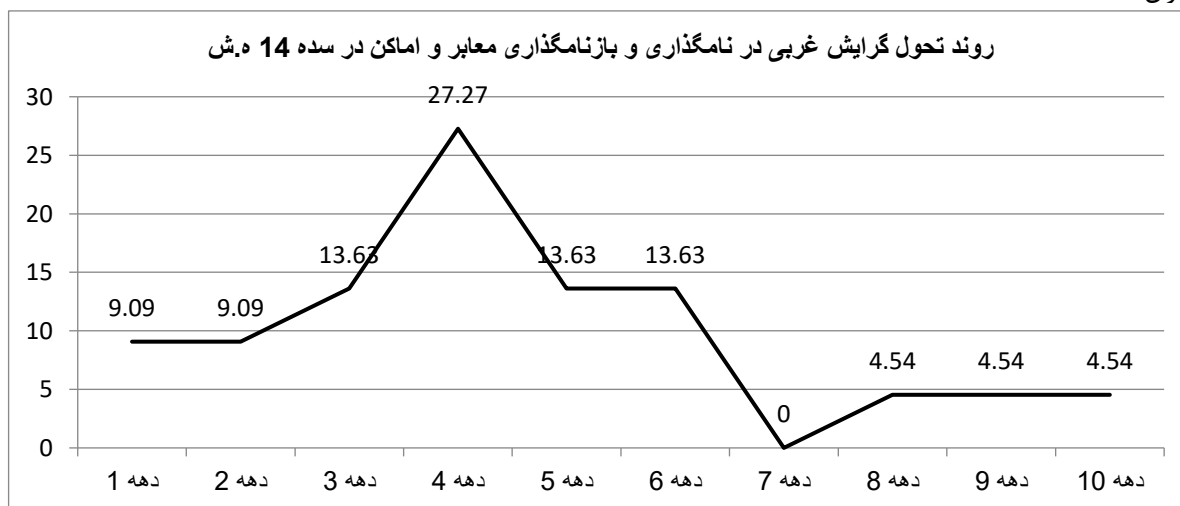
این گرایش با فراوانی ۳۲ مورد، اشاره به نام گروهی از افراد دارای یک حرفه و پیشه مربوط می‌شود از دهه دوم متولد شده است.

گرایش صنفی در دهه دوم با ۳.۱۲ درصد با نام‌گذاری خیابانی به نام بازرگانان در سال ۱۳۱۴ متولد شد. دهه‌های پنجم و ششم و نام‌گذاری درمانگاهی به نام کارگران در سال ۱۳۴۲، باشگاهی به نام معلمین یا بیمارستانی به نام ژاندارمری نمونه‌ای برای توجه به گرایش صنفی در سال ۱۳۴۶ هستند. گرایش صنفی بعد از انقلاب اسلامی و در دهه ششم با بازنام‌گذاری خیابان امیرآباد به خیابان کارگر و همچنین بازنام‌گذاری خیابان بلوار الیزابت به بلوار کشاورز در سال ۱۳۵۸ دیده می‌شود؛ به عبارتی می‌توان گفت که بعد از انقلاب اسلامی نام اصنافی چون کارگران، کشاورزان و... بر معابر و راه‌های شریانی مهمی چون خیابان‌ها حک شده است. این گرایش در دهه‌های پنجم، ششم، هفتم و نهم مقدار ثابتی داشته و در دهه آخر سیری نزولی داشته است.

- گرایش غربی

این گرایش با بازنمایی ۲۲ مورد، کمترین فراوانی را در بین گرایش‌های مختلف برای نام‌گذاری و بازنام‌گذاری معابر و اماکن شهر تهران داشته است.

گرایش غربی از ابتدای دهه اول با ۷.۴ درصد با نام‌گذاری گراند سینما در سال ۱۳۰۷ بروز و ظهور یافته است. این گرایش در دهه چهارم صعود کرده و به بالاترین حد خود رسیده است. در این دهه میل به اروپایی شدن و غرب‌گرایی مشاهده می‌شود؛ مثل

نام‌گذاری «سینما نیاگارا» و «سینما ایفل» در سال ۱۳۳۷ و نام‌گذاری «سینما امپایر» در سال ۱۳۳۸. بعد از انقلاب اسلامی، اخبار منتشرشده در حوزه نام‌گذاری نشان داد که جمهوری اسلامی سعی در مهار کردن این گرایش داشته

است، این گرایش از دهه ششم به بعد سیر نزولی پیدا کرده است.^{۲۱}

۵- بحث و نتیجه‌گیری

یکی از حوزه‌های درخور بررسی برای فهم تغییرات، نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌های شهری است. با توجه به اینکه کشور ایران در چند دهه اخیر تحولات فراوانی را در زمینه‌های مختلف از سر گذرانده است، رویکرد حکومت در هر بازه زمانی و به تبع آن تغییرات روی داده در حوزه‌های مختلف، باعث تحول در عرصه نام‌گذاری‌های شهری نیز شده است. برای فهم تغییرات رخ داده در نام‌گذاری‌های شهری، در این مقاله اخبار مربوط به این حوزه در روزنامه‌های صد سال اخیر یعنی بازه زمانی ۱۳۰۰-۱۳۹۹ بررسی شد. یافته‌ها نشان می‌دهد نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌ها بیش از هر چیز تابع تحولات سیاسی و اجتماعی هستند. شاخص نام‌گذاری و بازنام‌گذاری، کشمکش‌ها و تغییر استراتژی‌ها را نمایان می‌کند، به عبارتی؛ نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌ها از یک سو نام‌های طردشده را نشان می‌دهند که با نظم سیاسی جدید مطابقت ندارند و از سوی دیگر نام‌های تازه‌ای را نشان می‌دهند که با حکومت وقت همسو هستند و به قدرت‌های مستقر مشروعیت می‌بخشند. در دوران پهلوی اول رسالت نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌ها مبتنی بر ایدئولوژی ناسیونالیسم ایرانی بوده است؛ بنابراین از نام شعرا و شخصیت‌های باستانی با فراوانی زیادی برای هویت‌بخشی به پایتخت استفاده شده بود، استراتژی پهلوی دوم در رابطه با نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌های شهر تهران در امتداد پهلوی اول بود با این تفاوت که پهلوی دوم بیش از هر چیز نام اشخاص سیاسی منسوب به خاندان پهلوی را برای نام‌گذاری و بازنام‌گذاری معابر و اماکن تهران مورد توجه قرار داد و همچنین پیوند با ایران باستان نقطه مشترکی بود که با تأکید زیادی در بین نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌ها در این دوره دیده می‌شد.

با شکل‌گیری انقلاب اسلامی و تغییر نظام سیاسی شاهنشاهی به جمهوری اسلامی، از یک سو ایدئولوژی حاکمیت از ناسیونالیسم ایرانی به اسلامی-شیعی تغییر یافت و از سوی دیگر در ساخت قدرت سیاسی کشور نیز تغییر اساسی ایجاد شد. در مرحله نخست تهران به‌عنوان پایتخت نظام انقلابی جمهوری اسلامی ایران نخستین و مهم‌ترین مکان این دگرگونی‌ها شد (بدیعی، ۱۳۸۸)؛ از این رو تلاش‌های زیادی برای محو نام‌های مرتبط با رژیم سابق و جایگزین کردن نام‌هایی متناسب با ارزش‌های اسلامی شد. به طوری که نام‌های دارای گرایش سیاسی اولین اولویت برای بازنام‌گذاری معابر و اماکن مختلف بعد از هرگونه تغییر و تحول اساسی بودند. این نام‌ها فراز و فرودهای زیادی را طی کردند، اما بیشترین فراوانی آن به دهه ششم و وقوع تغییرات انقلابی مربوط بود. در واقع همان‌طور که آزاربو بیان می‌کند تغییر نام‌های یادبودی خیابان‌ها در شرایط گذارهای سیاسی، آیین مرسوم انقلاب است که دلالت بر گسست از گذشته اخیر و شروع یک دوره جدید در تاریخ سیاسی دارد (آزاربو، ۲۰۱۰). پس از آن، وقوع جنگ تحمیلی تقریباً به مدت یک دهه کشور را دچار دگرگونی‌های فراوان کرد بنابراین، نام‌ها تحت تأثیر جنگ و ارزش‌های آن قرار گرفت؛ باینکه اساساً مفهوم «شهدا» به شکل جدی از دهه هفتم و هم‌زمان با آغاز جنگ میان ایران و عراق پررنگ شد، فراوانی ۲۳۳ مورد از نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌ها و جای‌گیری آن در رده دوم، قابل توجه است. این گرایش، فراوانی و اوج‌گیری شدیدی در دهه هفتم و دهه‌های بعد از آن داشت. همان‌طور که میا سورات بیان می‌کند به جهت این‌که تعداد قربانیان آپارتاید را نیز نمی‌توان محدود کرد و یا نمی‌توان به تمام آن‌ها غرامت پولی پرداخت کرد دادن غرامت نمادین مانند نام‌گذاری خیابان‌ها، می‌تواند به تعداد نامشخصی برسد و جبران‌کننده باشد (سورات ۲۰۰۸).

^۱ در بین گرایش‌ها، گرایشی به نام «سایر» با فراوانی ۴۲ نیز وجود دارد. این گرایش هر نامی را که در هیچ یک از گرایش‌های تعریف شده جای نگیرد، پوشش می‌دهد برای مثال تغییر نام محبس به زندان در دهه اول و یا شماره گذاری کوچه‌ها به جای نامگذاری آنها و... در دهه‌های مختلف در این گرایش جای گرفته‌اند و از آن جهت که فراز و فرود این گرایش اهمیت چندانی ندارد از نمایش آن صرف نظر شده است.

^۲ لازم به ذکر است که مرجع نامگذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌های راه‌های شریانی مهم همچون خیابان‌ها و میدان‌های شهر تهران در اخبار بازنمایی شده روزنامه‌ها غالباً دولت بوده و مشخصاً اخبار، شهرداری و شورای شهر تهران را متولی امر نامگذاری نمایش می‌دهند. در دوره پهلوی شکل‌گیری نامگذاری‌های گسترده در سال ۱۳۱۴، بلدییه (شهرداری) تهران مسئول نامگذاری و بازنام‌گذاری‌های گسترده در شهر است. در موارد خاصی نیز شخص اول مملکت مثل محمد رضا شاه در دوره پهلوی دوم به عرصه نامگذاری ورود پیدا کرده است. با شکل‌گیری انقلاب اسلامی نیز تصمیم‌گیری برای نامگذاری‌ها توسط شهرداری و شورای شهر، انجام شده است. همچنین برای مثال شخص رئیس‌جمهور هم در دوره جمهوری اسلامی به عرصه نامگذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌ها ورود پیدا کرده است... اما در این میان درصد کمی از نامگذاری‌ها با افزایش اماکن خصوصی همچون مدارس، باشگاه‌ها، رستوران‌ها و... مرجع واحدی ندارند و تابعی از سلاقی و ذائقه شهروندان می‌باشند. شایان توجه است که در این مورد نیز مالکیت خصوصی غالباً از منطق ایدئولوژی وقت پیروی کرده است.

عدم حضور پررنگ برخی از گرایش‌ها مثل گرایش اسلامی-مذهبی در نام‌گذاری‌های صورت گرفته قبل از انقلاب اسلامی گویای یک نبرد پنهان است؛ نام‌گذاری‌ها توسط جانشینان رهبران سیاسی جامعه، اهداف، تاکتیک‌ها و در واقع اخلاق هر دولت ملی جدید را نشان می‌دهد به همین علت است که کادمون^۱ از اصطلاح جنگ نام‌گذاری استفاده می‌کند (گنتانیوگ، ۲۰۱۸). این گرایش بعد از انقلاب اسلامی یکی از گرایش‌های مهم و مورد توجه برای نام‌گذاری و بازنام‌گذاری معابر و اماکن تهران بوده است. در نهایت باید گفت که نقش قدرت در نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌ها و هویت‌بخشی به شهر تهران در اخبار بازنمایی شده در روزنامه‌ها به روشنی قابل ردیابی است. پیش از انقلاب اسلامی سلطنت پهلوی در نیم‌قرن، سعی داشت تا نام‌گذاری‌ها را با عطف به شکوه ایران باستان و شعرای نامدار ایران مورد توجه قرار دهد؛ بنابراین توجه به گرایش باستانی، فرهنگی هنری و سیاسی در دستور کار حکومت پهلوی قرار گرفت. در مقابل جمهوری اسلامی در چند دهه اخیر با نفی نظام شاهنشاهی و بذل توجه بیشتر به تاریخ اسلامی ایران و نه دوران باستان، جایگاه فرهنگ اسلامی را احیا کند و از طرفی گرایش سیاسی همسو با خود و همچنین شهدا را مورد توجه قرار داده است^۲. به این ترتیب نام‌ها بیان‌گر تحریم نسخه‌ای خاص از تاریخ است و همواره نبردی پنهان، اساساً برای دیده شدن یا دیده نشدن برخی گرایش‌ها به چشم می‌خورد؛ و در نهایت نام‌ها متناسب با قدرت وقت تبدیل به نام‌هایی هم‌نوا می‌شوند و جملگی به دنبال خلق هویتی استراتژیک می‌گردند.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

در مطالعه حاضر فرم‌های رضایت نامه آگاهانه توسط تمامی آزمودنی‌ها تکمیل شد.

حامی مالی

هزینه‌های مطالعه حاضر توسط نویسندگان مقاله تامین شد.

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

منابع

- بدیعی، مرجان (۱۳۸۸). گفتمان نام‌گذاری خیابان‌های تهران پس از انقلاب اسلامی. *فصلنامه ژئوپلیتیک*، ۵(۱)، ۷۲-۱۰۱.
- پاپلی یزدی، محمد (۱۳۷۳). نام‌گذاری کوچه و خیابان‌ها در تهران دیروز و امروز. *تحقیقات جغرافیایی*، ۳۳(۳)، ۴۷-۶۲.
- جمشیدی‌ها، غلام‌رضا و فولادیان، مجید (۱۳۹۰). بررسی تحولات فرهنگ عمومی در ایران براساس تحلیل نام‌گذاری. *فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات*، ۷(۲۴)، ۳۹-۶۳.
- حاجی‌زاده، کاظم و دهقانیان، حمید (۱۳۹۴). مکان‌ها، نام‌ها و هویت مکانی: مطالعه موردی شهر تهران. *مجله معرفت فرهنگی-اجتماعی*، ۴(۴)، ۴۱-۶۲.
- عبدی، عطاءالله و عیسی‌نیا، حسین (۱۳۹۴). بررسی نسبت ایدئولوژی با تغییر جای نام‌ها در ایران پس از انقلاب اسلامی. *فصلنامه ژئوپلیتیک*، ۲(۲)، ۱۱۵-۱۳۳.

¹ Kadmon

^۲ به طور کلی در یک دسته‌بندی مشخص سیاست نام‌گذاری برای معابر مختلف متفاوت است. در بزرگراه‌ها و آزادراه‌ها گرایش مختلف نام‌ها از جمله گرایش سیاسی، شهدا، اسلامی مذهبی و... به آن شرط که برای حاکمیت از اهمیت ویژه‌ای برخوردار باشند بر شریان‌های اصلی شهر سوار می‌شوند مثل نام شخص اول حکومت، شهدایی که فرمانده جنگ باشند یا شخصیت‌های مذهبی که فعالیت سیاسی پررنگی نیز در کارنامه کاری خود داشتند این جریان هم پیش از انقلاب و هم پس از انقلاب در روزنامه‌ها بازنمایی شده است.

در رده بعدی میدان‌ها و خیابان‌ها هستند که اگر میدان‌ها و خیابان‌ها در مرکز شهر قرار داشته باشند نیز سیاست نام‌گذاری برای آن‌ها محتاطانه‌تر عمل می‌کند چراکه این خیابان‌ها و میدان‌ها نیز باید میزبان نام خایی از گرایش‌های مختلف باشند که پشت آن‌ها حرفی برای گفتن وجود دارد. کوچه‌ها به این جهت که هم از لحاظ ابعاد و هم از لحاظ اتصال به راه‌های شریانی دیگر و همچنین در مرکز دید همگان نبودن از امتیاز پایین‌تری برخوردارند نام‌های بااهمیت گرایش‌های مختلف را در بر نمی‌گیرند. به‌عنوان نمونه در گرایش شهدا، برخی از شهدا که تنها به جبهه رفتند، همان کوچه‌ای که به آن تعلق دارند به نامشان نام‌گذاری می‌شود. این جریان برای گرایش‌های دیگر نیز صادق است.

علی‌خواه، فردین و اقامتی، رضا (۱۳۹۲). تحلیلی بر نام‌گذاری معابر عمومی شهری (مطالعه‌ای در شهر رشت). فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی-فرهنگی، ۲(۳)، ۱۳۱-۱۵۲.
کاستلز، مانوئل (۱۳۸۰). عصر اطلاعات، اقتصاد، جامعه و فرهنگ. ترجمه احد عقیلین، افشین خاکباز و حسن چاوشیان. تهران: نشر طرح نو.

References

- Azaryahu, M. (1986). Street names and political identity: The case of East Berlin author. *Journal of Contemporary History*, 21(4), 581-604
- Azaryahu, M. (1996). The power of commemorative street names. *Environment and Planning D: Society and Space*, 14(3), 311-330.
- Azaryahu, M. (2012). Renaming the past in post-Nazi Germany: insights into the politics of street naming in Mannheim and Potsdam. *Cultural Geographies*, 19(3), 385-400.
- Berelson, B. (1952). *Content analysis in communication research*. Glencoe, IL: The Free Press.
- Eröss, Á. (2017). Politics of street names and the reinvention of local heritage in the contested urban space of Oradea. *Hungarian Geographical Bulletin*, 66(4), 353-367.
- Eskelinen, R. (2009). *Functions of usage of urban place names*. Proceedings of the 23rd International Congress of Onomastic Sciences, York University, Toronto, Canada.
- Gnatiuk, O. (2008). The renaming of streets in post revolutionary Ukraine: Regional strategies to construct a new national identity. *AUC Geographica*, 53(2), 119-136.
- Krippendorff, K. (2013). *Content analysis: An introduction to its methodology* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Light, D. (2004). Street names in Bucharest, 1990–1997: Exploring the modern historical geographies of post-socialist change. *Journal of Historical Geography*, 30(1), 154–172.
- Light, D. & Young, C. (2018). The politics of toponymic continuity: The limits of change and the ongoing lives of street names. In R. Rose-Redwood, D. Alderman and Azaryahu, M. (Eds.), *The political life of urban streetscapes: Naming, politics and place* (pp. 185-201). New York: Routledge.
- Nash, C. (1999). Irish placenames: post-colonial locations. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 24, 457-80.
- Palonen, K. (1993). Reading street names politically. In K. Palonen and T. Parvikko (Eds) *Reading the political: Exploring the margins of politics* (pp. 103-121). Tampere: The Finnish Political Science Association
- Riazi, T. (2019). The politics of naming public spaces in Tehran. *Culture, Health & Sexuality*, 21(10), 1146-1161.
- Riffe, D. Lacy, S. Watson, B. R., & Fico, F. (2014). *Analysing media messages: Using quantitative content analysis in research*. London: Routledge.
- Spocter, M. (2018). A toponymic investigation of South African gated communities. *South African Geographical Journal*, 100(3), 326-348.
- Swart, M. (2008). Name changes as symbolic reparation after transition: The examples of Germany and South Africa. *German Law Journal*, 9(2), 105-121.
- Wanjiru, M. (2016). Street toponymy and the decolonisation of the urban landscape in postcolonial Nairobi. *Journal of Cultural Geography*, 34(1), 1-23.

جدول ۱- خلاصه‌ای از عوامل مؤثر بر نام‌گذاری‌ها و بازنام‌گذاری‌های شهری

عوامل	مصادق	محققان
عوامل متأثر از انقلاب و جنگ	- نام‌گذاری برای جبران غرامت به قربانیان و یادبودسازی برای آنان	سوارت (۲۰۰۸)، بدیعی (۱۳۸۸)، عبدی و عیسی‌نیا (۱۳۹۴)، حاجی‌زاده و دهقانیان (۱۳۹۴)
عوامل متأثر از تحولات قومی و فرهنگی	- استفاده از نام‌های مرتبط با گذشته تاریخی و فرهنگی - انتخاب نام‌های خنثی	حاجی‌زاده و دهقانیان (۱۳۹۴)، ایروس (۲۰۱۷)، گناتیوگ (۲۰۱۸)
عوامل اجتماعی	- به رسمیت نشناختن برخی از نام‌ها توسط مردم	اسکلنین (۲۰۰۹)، حاجی‌زاده و دهقانیان (۱۳۹۴)
عوامل سیاسی و ایدئولوژیک (قدرت حاکم)	- هویت‌بخشی برای دستیابی به مشروعیت - یادبودسازی متناسب با ایدئولوژی قدرت حاکم - یادبودزایی برای پاک‌سازی حافظه جمعی	پاپلی یزدی (۱۳۷۳)، آزاریو (۱۹۹۶)، لایت (۲۰۰۴)، علیخواه و اقامتی (۱۳۹۲)، حاجی‌زاده و دهقانیان (۱۳۹۴)، وانجیرو (۲۰۱۶)، ریاضی (۲۰۱۹)